

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Sabina Langrová

Usmrcení novorozence
(vývoj právní úpravy v českých zemích od osvícenství do současnosti)

Diplomová práce

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Usmrcení novorozence (vývoj právní úpravy v českých zemích od osvícenství do současnosti) vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 30. 11. 2015

.....
Sabina Langrová

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné vedení, cenné rady, připomínky, podněty a trpělivost, které mi napomohly k vypracování této diplomové práce.

Obsah

Seznam zkratek.....	6
Úvod.....	7
1 Historický vývoj vedoucí k osvícenské právní úpravě.....	9
2 Právní úprava 18. století.....	13
2.1 Vymezení osvícenského zákonodárství.....	13
2.2 Trestní zákoník z roku 1769.....	15
2.3 Trestní zákoník z roku 1787.....	17
3 Právní úprava 19. století a první poloviny 20. století.....	20
3.1 Trestní zákoník z roku 1803.....	20
3.2 Trestní zákoník z roku 1852.....	21
3.2.1 Právní předpisy upravující ohledání mrtvolky novorozeněte.....	23
3.3 Právní úprava po vzniku Československa.....	24
4 Právní úprava druhé poloviny 20. století.....	27
4.1 Trestní zákoník z roku 1950.....	27
4.2 Zákon o umělém přerušení těhotenství z roku 1957.....	29
4.2.1 Vyhláška č. 361/1952 ú. 1.....	30
4.2.2 Vyhláška č. 194/1964 Sb.....	31
4.3 Rozhodnutí Krajského soudu v Brně č. 89/1953 Sb. rozh.....	32
4.4 Trestní zákoník z roku 1961..	32
4.5 Zákon o umělém přerušení těhotenství z roku 1986.....	35
4.5.1 Vyhláška č. 11/1988 Sb.....	36
4.6 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSFR č. 25/1992 Sb. rozh.....	36
5 Současná právní úprava.....	38
5.1 Trestní zákoník z roku 2009.....	38

5.2	Zákon o zdravotních službách z roku 2011.	41
5.3	Rozrušení způsobené porodem	43
Závěr	47
Seznam použitých zdrojů	49
Shrnutí	55
Seznam klíčových slov	57

Seznam zkratk

CCT	Constitutio Criminalis Theresiana
č.	číslo
čl.	článek
ČR	Česká republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSFR	Československá federativní republika
EU	Evropská unie
násl.	následující
odst.	odstavec
písm.	písmeno
rozh.	rozhodnutí
ř. z.	říšský zákoník
Sb.	Sbírka zákonů
Sb. rozh.	Sbírka rozhodnutí
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
stol.	století
t. ř.	trestní řád
tr. zák.	trestní zákon
ú. l.	úřední list
z.	zákon

Úvod

Rodina je základ státu. Starý známý citát vyznávaný a naplňovaný v průběhu lidských dějin rozličně. Přesto se společnost v různých historických obdobích v zásadě shoduje, když kriminalizuje mord dítěte jeho vlastní matkou či jednání vedoucí ke stejnému výsledku. Trestný čin usmrcení novorozence matkou nezřídka soudobá literatura označuje za infanticidium a používá i další variace tohoto výrazu. V průběhu staletí se v pramenech objevuje ještě například pojem Kindsmord překládaný jako dítkovražda. Ženy, které sprovodí ze světa vlastního potomka, bývají označovány za matky vražednice či krkavčí matky. Kromě odborné literatury je nutné přihlédnout při zpracovávání tématu především také k právní úpravě, archiváliím či judikatuře. Inspirací mi rovněž byly zajímavé články v odborných časopisech.

Zatímco trestněprávní úprava, z níž má práce především vycházet, je jakýmsi návodem, jak by společnost vůči infanticidiem prohrěšeným ženám měla postupovat, komentáře k zákonům osvětlují pohled odborníků na problematiku a objasňují význam použitých výrazů. Za důležité považují prameny archivující informace o průběhu soudního řízení, toho, co mu předcházelo a případně i co následovalo. Taková svědectví vydávají soudní spisy a spisy trestanek vznikající po dobu jejich věznění, případně smolné knihy či judikáty. Tyto zdroje vypovídají nejen o průběhu procesu a aplikovaném právu, nýbrž také o sociálním původu pachatelek infanticidií, objasňují lékařská hlediska a postupy a případně také motivy vedoucí některé matky k usmrcení potomka. Aby byl obraz ženy dopustivší se usmrcení vlastního čerstvě narozeného plodu celistvější, bylo třeba, abych se zamyslela i nad úlohou a postavením ženy jakožto něžného pohlaví ve společnosti, potažmo v domácnosti. Je nutné vzít v úvahu její původ, inteligenci a vzdělání, vykonávané zaměstnání, zda byla v době činu svobodná, provdaná či ovdovělá, jaké měla finanční zázemí, kolik dalších členů rodiny živila a podobně. Pachatelky dodnes uvádějí mezi motivy obavu ze ztráty cti. Často tak před nimi stála otázka, zda nést hanbu za zplození nemanželského potomka či za jeho případně odhalenou vraždu.

Vliv na rozhodování žen, ohledně dalšího postupu při nechtěném otěhotnění mělo postihování smilstva nebo třeba právní úprava, jež zakazovala potraty. Právní předpisy zabývající se přerušením těhotenství vymezovaly hranici, kdy byl potomek považován ještě za plod, tedy nikoliv už za novorozence. Významnou roli v oblasti infanticidií jistě hrály kromě trestněprávních institutů i občanskoprávní aspekty jako zrovnoprávnění potomstva,

jež vzešlo z mimomanželských vztahů, s dětmi narozenými sezdaným párům. V neposlední řadě zmiňuji další opatření, která v minulosti sloužila či slouží k předcházení vraždění dětí, jako je například sociální kontrola realizovaná ženiným okolím či později konkrétními osobami, jimž informační povinnost uložil zákon. Proto ve své práci vybírám mimo jiné významné momenty v právních úpravách netrestních, které také ovlivnily vývoj názoru společnosti na toto téma. A ačkoli se vlastně jedná o vraždu jedné bytosti jinou - takovou, která by dítěti měla být nejbližší, trestněprávní úprava společně s judikaturou nejlépe ukazují, z jakých důvodů je třeba uvedené jednání matky privilegovat oproti vraždě prosté a zároveň ho odlišit od jiných trestných činů. Ve své práci také uvádím přechod mezi právním myšlením předosvícenským a následujícím, přičemž vymezuji důvody, pro které považuji konkrétní kodexy již za osvícenské a jiné ještě nikoliv. Popisují také následující trendy ve vývoji trestněprávní úpravy v oblasti infanticidií.

Ve svém výzkumu jsem využila pro analýzu právní úpravy usmrcení novorozence matkou zejména historickou metodu bádání, v mém případě od osvícenské doby, a sledovala tak vývoj pohledu společnosti na tento trestný čin až po současnost. Dějinný vývoj názorně dokazuje, že vždy je prostor ke zlepšování. Nejpříznivějším výsledkem komparace starých trestněprávních úprav a té současné by jistě byla úplná eliminace protiprávního jednání matek, v rámci něhož zavraždí své novorozené potomky. Vzhledem k tomu, že jednou z cest k takovému cíli je alespoň postupné snižování počtů infanticidií, pokusím se na následujících stránkách propojit výše zmíněné aspekty a pomocí syntézy načrtnout způsob, jež by se přinejmenším zasadil o úbytek tohoto trestného činu.

1 Historický vývoj vedoucí k osvícenské právní úpravě

Počátky uplatňování postihů vůči matkám vražednicím lze nalézt spíše až v novověkých pramenech. Starověká společnost tento čin netrestala a především usmrcení děvčátek a dětí znetvořených a churavých bylo prostředkem regulace populace. Středověké pojetí do značné míry ovlivnilo církevní odmítání potratů a usmrcování novorozenců, nicméně se před podobnými činy často přivíraly oči.¹

Zajímavým příkladem pro rozmanitost středověkých myšlenkových proudů v oblasti posuzování spáchaného infanticidia² může být případ, který zachycují brněnské právní knihy píše Jana ze 14. století. Přísežná rada, jež měla za úkol zhodnotit jednání ženy, která utopila svého čerstvě narozeného potomka v řece, se v zásadě názorově rozdělila na tři tábory. První skupina zastávala stanovisko, že matka, jež zavraždila při porodu nebo bezprostředně po něm čerstvě narozeného potomka, by měla být beztrestnou, jelikož dítě je jejím majetkem a jako s takovým s ním může nakládat podle svého uvážení. Druhý tábor žádal zohlednění zdravotního a psychického stavu pachatelky a na jeho základě příslušný trest. Třetí skupina, jejíž názor patrně převzal pro svůj novověký kodex i Pavel Kristián z Koldína, prosadila pojmání činu matky vražednice po vzoru římského práva. Protože se jednalo o usmrcení pokrevního příbuzného, kvalifikoval Koldín tento trestný čin jako parricidium. Vzhledem k tomu, že trest Římanů byl v našich podmínkách víceméně neproveditelný,³ uplatnil místo recepce římského práva, naše právo zvykové.⁴ Koldínův zákoník dále nerozlišoval mezi usmrcením novorozeněte a potratem plodu, jelikož uváděl: „*Také zabíjí ta, kteráž plod ze sebe vyhání, neb týž plod jakýmž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví. Též, kteráž do záchodu, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází.*“⁵ Právě na Koldínově zákoníku lze demonstrovat trendy ve vývoji právní úpravy usmrcení novorozence matkou.

Novověká pospolitost přistupovala velmi nekompromisně k postihování matky, jež se dopustila infanticidia. Ženy usvědčené z usmrcení vlastního dítěte v návaznosti na porod byly

¹ RAUSCHER, Rudolf. *Usmrcení člověka v trestním právu zemském*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 31.

² Terminus technicus zavedený pozdější odbornou literaturou.

³ V čl. N. XXVII/4 se píše, že „*pokuta taková od starodávna u Římanův byla, že takový vražedník do pytle se psem, s kohoutem, s hadem a s vopící zašit a do moře aneb do jiné vody uvržen býval.*“ PAVEL KRYSŤYAN Z KOLDÍNA. *Práva městská království českého a markrabství moravského*. 5. vydání. Praha: Věšrd, 1876, s. 322–323.

⁴ ŠTACHOVÁ, Naďa. Inspirační zdroje Koldínových Práv městských. Výzvy kodikologie české romanistice. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, roč. 21, s. 262–269.

⁵ V čl. N. XXXV. odst. III. PAVEL KRYSŤYAN Z KOLDÍNA. *Práva městská království českého a markrabství moravského*. 5. vydání. Praha: Věšrd, 1876, s. 326.

v novověku stíženy trestem nejtěžším. V závislosti na míře hrubosti činu byly buď sřaty a zahrabány, nebo dokonce zahrabány za živa a probodávány kůlem do srdce, před čímž jim mohla být navíc například uřata ruka.⁶ Probodnutí sloužilo k tomu, aby se žena nevyprostila ze svého hrobu po zahrabání. Dalším užívaným trestem se v 16. století stalo utopení, které znamenalo jisté zmírnění postihu. Výrazně kruté tresty měly zastrašit pachatelku od jejího úmyslu a zároveň neodradily-li ji, sloužily jako msta za ženin otřesný čin.⁷ Za tvrdostí represe vůči matce vražednici stály též náboženské důvody. Vzhledem k tomu, že zabila nekřtěného, bloudila pak podle církevního výkladu jeho duše a nedošla klidu.⁸

Vinu novověká společnost neváhala dokazovat torturou, z jejichž následků se domnělé pachatelky léčily ještě několik měsíců a mnohdy nemusely být schopné se ani vrátit ke své původní práci. Pokud se ovšem během mučení nedoznaly, tím by si totiž vysloužily rozsudek smrti.⁹ Dalším důkazním prostředkem bylo udání od okolí. Sousedé mohli nejlépe zpozorovat, že je žena v očekávání. Fungovala tak, ne vždy plně spolehlivá, sociální kontrola nad matkami, které usmrtily vlastního potomka.¹⁰ V neposlední řadě musela mrtvolku novorozeněte prohlédnout porodní bába, později lékař, kteří určili, zda se vůbec dítě narodilo živé. Pokud ano, stanovila porodní bába, jestli byla smrt novorozence nehodou či záměrem matky. Při prohlídce mrtvolky tak hrálo roli, jestli dítě vypadalo jako člověk, především či mělo narostlé nehty a vlasy. Porodní báby ověřovaly, zda nemělo dítě na krku zjevné stopy po škrcení, či jestli se vůbec po porodu nadechlo.¹¹ Neposledním ukazatelem způsobilosti k životu pak byly váha a velikost. Za životaschopné se považovalo dítě, jež se narodilo nejdříve v sedmém měsíci těhotenství. Společnost většinou uznávala hippokratovský model oduševnění, podle nějž se z plodu stávalo dítě čtyřicátý den od početí.¹²

Dařilo-li se ženě zamaskovat těhotenské břicho a simulovat měsíční krvácení, nemuselo se již podařit schovat prsa nalitá mlékem ke kojení. Skryla-li žena úspěšně průběh těhotenství, bylo pro ni též nezbytné zatajit porod. K němu byla za normálních okolností povinna přizvat porodní bábu a také ženy z okolí, které by mohly být při porodu a po něm

⁶ Viz § 131 zákona *Constitutio Criminalis Carolina* z roku 1532; čl. XIX, § 10, zahrabání zaživa nahradilo stětí až v *Constitutio Criminalis Josephina* roku 1708.

⁷ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách: nové vydání rozšířené o paměti prvního československého kata Leopolda Wohlschlagera: Ve službách spravedlnosti za Rakouska i za Republiky*. 3. rozšířené vydání. Praha: Rybka, 2007, s. 176-180.

⁸ ULBRICHT, Otto. *Kindsmord und Aufklärung*. München: Oldenbourg, 1990, s. 21-25.

⁹ ULBRICHT, Otto. Kindsmord in der Früheren Neuzeiten. In GERHARD, Ute (ed.). *Frauen in der Geschichte des Rechts*. München: C.H. Beck, 1997, s. 238-239.

¹⁰ ČERNÁ, Lenka. Smilnice a matky vražednice. *Zpravodaj Historického klubu*, 2008, roč. 19, č. 1-2, s. 7-23.

¹¹ ULBRICHT: *Kindsmord in der Früheren...*, s. 236-238.

¹² TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha: Argo, 2004, s. 315.

nápomocny.¹³ Poté, co žena porodila v ústraní, zabila podle dobových výpovědí pachatele dítě buď vlastní silou a následně tělíčko pohodila buď do studny, chléva či ho naservírovala k roztrhání prasatům, případně novorozeně utopila v nejbližším potoce či rybníce a tělíčko zahrabala často v lese.¹⁴

Převládajícími důvody pro takové otřesné jednání byly především hmotná nouze a do konce života pošramocená čest rodičky. Často šlo o ženy neprovdané, ze spodních vrstev společnosti, které byly finančně nezajištěné. Nemanželské dítě by pro takovou (ale i každou ve společnosti výše postavenou) ženu znamenalo kromě cejchu hanby a obvinění ze smilstva též ztrátu obživy a výrazné ztížení možnosti provdat se.¹⁵

Každý proces s obviněnou se vždy silně vryl do paměti jejích současníků a tak se tradoval po generace. Ženy tedy v průběhu dějin vyvinuly nejrůznější strategie, kterými před soudem obhajovaly svůj čin. Mezi nejčastější patřilo tvrzení, že se dítě narodilo již mrtvé, nebo že po náročném porodu v mdlobách nebyla žena schopna zajistit dítěti potřebnou péči či dítě omylem zalehla. V dobových výpovědích smolných knih se objevuje i omluva dívek, že jako nezkušené prvoroďičky netušily, jak dítě správně zabezpečit. Jednalo se především o podvázání pupeční šňůry, aby novorozenec nevykrvácel nebo též o udržení jeho přiměřené tělesné teploty.¹⁶

Z hlediska možností sociální kontroly existovala větší šance odhalit infanticidium na venkově nežli ve městě, kde lidé žili přece jen o trochu anonymnějším životem. V případě nedostatku přímých důkazů o usmrcení novorozence konkrétní matkou, mohla být dotyčná potrestána za mravnostní delikt smilstva nebo případně ještě prostituci. K prozrazení činu docházelo především u žen opuštěných například ve službě v cizím hospodářství. Lze se jen domnívat, že k usmrcení novorozenců či mladších dětí docházelo v rodinách za tichého souhlasu ostatních členů domácnosti z finančních důvodů.¹⁷ Velice kontrastním se z nynějšího pohledu zdá potrestání muže za smilstvo nucenými pracemi na pár měsíců nebo několika týdnů vězení o špatné stravě při napomáhání ke zločinu infanticidia.¹⁸

¹³ ULBRICHT: *Kindsford in der Früheren...*, s. 236.

¹⁴ FRANCEK: *Zločin a trest...*, s. 177-184.

¹⁵ TINKOVÁ, Daniela. Ilegitimita a „nová ekonomie života“ v osvícenské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti. *Historická demografie*, 2003, č. 27, s. 133-172.

¹⁶ DIBELKA, Jaroslav. *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství: Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2012, s. 136-157.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 573.

Ze všech těchto faktorů a zkušeností vycházela pozdější osvícenská právní úprava usmrcení novorozence matkou. Již v počátcích osvícenství se tento genderově vyhraněný čin dostal do popředí zájmu. Podle Gustava Radbrucha znamenalo infanticidium „*klíčový delikt celé trestněprávní reformy 18. století*“.¹⁹ Zavraždění novorozeněte matkou se tak dostalo do popředí právnických diskusí v Evropě označovaných v německé literatuře jako *Kindsmorddebatte*. Ruku v ruce s tím jde i studium těla ženy, jejího postavení ve společnosti nebo třeba přístup k trestání něžného pohlaví. A v neposlední řadě se osvícenská společnost začala zabývat též částečnou legalizací zapuzení neřádně nabytého plodu, konkrétně mám na mysli umělé přerušování těhotenství. Tento trestný čin byl až do novověku směřován s infanticidiem.²⁰

¹⁹ RADBRUCH, Gustav. *Geschichte des Verbrechens, Versuch einer historischen Kriminologie*. Frankfurt am Main: Eichborn, 1991, s. 206.

²⁰ TINKOVÁ: *Hřích, zločin, šílenství...*, s. 315-326 .

2 Právní úprava 18. století

2.1 Vymezení osvícenského zákonodárství

Ve své práci se zabývám trestněprávní úpravou usmrcení novorozence počínaje osvícenstvím a konče současným stavem. Proto je důležité vymezit hranici, který trestněprávní kodex již lze považovat za osvícenský a který naopak nikoli a také z jakých důvodů. Jako poslední předosvícenský trestní zákoník uvádím *Constitutio Criminalis Theresiana* z roku 1769. Na tomto místě mohu uvést celou řadu zřejmých důvodů pro takové zařazení, mezi něž patří používání tortury jako důkazního prostředku v průběhu zjišťování pachatele trestného činu, stejně jako možnost aplikovat na odsouzeného viníka trest smrti či jiné kruté tresty. Zákaz mučení byl prosazen 1. ledna 1776 víceméně v režii na trůn nastupujícího Josefa II. Veškeré sankce navíc stály na podkladě náboženském, kdy nejvyšším trestem byla ztráta spasení.²¹ Soudci se museli řídit zásadou zákonné teorie důkazní, čímž byli často nuceni přisuzovat určitým okolnostem větší váhu nežli jiným. Například svědeckví muže bylo hodnoceno jako důvěryhodnější než ženino. Rozmach osvícenského způsobu právního uvažování se v tu dobu uplatňoval převážně pouze na akademické půdě univerzit. Významnými osobnostmi tohoto nového způsobu právního myšlení byli v dobách tereziánské a josefínské Gerard van Swieten, Johann Peter Frank a Josef von Sonnenfels.²²

Naopak za první osvícenskou trestně právní úpravu považuji kodex vzniklý za vlády Josefa II. Ačkoli se u obou kodexů projevovaly centralistické snahy obou absolutisticky smýšlejících panovníků, Josef II. byl velmi ovlivněn tehdejšími osvícenskými myšlenkovými proudy. Jeho pohled na potřebný způsob úprav měl dozajista podstatný vliv na některé reformy matky, jež vznikly na sklonku její vlády. Jakmile se Josef II. ujal vlády, pustil se do rozsáhlých reforem a nehleděl při tom na zvyklosti ani způsoby smýšlení obyvatelstva země, jimž panoval.²³ Což mimo jiné vedlo k rušení z mého pohledu nejpokrokovějších a nejvíce osvícenských částí Josefových právních úprav jeho následovníky. Ačkoli Josef II. upustil od kriminalizace smilstva a nevyužíval ani trest smrti nebo například zrovnoprávnil nemanželské potomky s manželskými, nedošly tyto reformy pochopení ani u většinové společnosti ani u Josefových nástupců.²⁴ Co se týče soudního řízení trestního za Josefa II.,

²¹ Srov. s *Constitutio Criminalis Theresiana*.

²² KLABOUCH, Jiří. *Osvícenské právní nauky v českých zemích*. Praha: ČSAV, 1958, s. 178-179.

²³ Tamtéž, s. 236-237.

²⁴ KLABOUCH: *Osvícenské právní nauky...*, s. 308-310.

ovládly ho oproti období tereziánskému zásady ústnosti, veřejnosti a především volného hodnocení důkazů.²⁵

Významným počinem Josefa II. se stal *patent o zrušení nevolnictví* z 1. listopadu 1781. Umožnil obyvatelstvu země volně se přesouvat v rámci různých panství. Zapříčinil společenský rozmach, formování buržoazní společnosti a dále volnost při uzavírání sňatků.²⁶

Na sklonku 18. stol. do právních úprav pronikly přirozenoprávní teorie.²⁷ Významnými právníky tehdejší doby byli Josef von Sonnenfels či Johann Peter Frank. Z rodiny se stávala především jednotka konzumu a její reprodukční složka sloužila k získávání další pracovní síly. Stále častěji byly navíc podporovány sňatky z lásky, ze kterých se podle tehdejších teorií rodilo více potomků, kteří byli zdravější a silnější než děti vzešlé ze sňatků z rozumu. Tehdejší myslitelé navíc usilovali o dekriminální smilstva a zamezení ztráty cti mimomanželsky otěhotněvších žen a jejich potomků. Podle Sonnenfelse neměla taková opatření nahrávat prostopášníkům, ale zamezit infanticidím a potratům. Frank v této ochraně zašel ještě dál, když navrhl pokuty pro tak zvané staré mládence, z nichž by se platilo věno nemajetným vdavekchtivým dívkám. Mužům, kteří by se s takovými dívkami ženili, by navíc byla poskytnuta určitá privilegia, jež by je motivovala k uzavření sňatku. Zatímco některé Sonnenfelsovy idey došly v řadě zemí naplnění, Frankovy myšlenky nebyly z důvodu složité realizace přeneseny do praxe.²⁸ Těžko si lze představit nastavování kritérií pro rozlišení mužů, kteří by platili za svou prostopášnou pohodlnost, od těch, jež zatím pouze nenašli vhodnou partnerku, se kterou by založili rodinu. Sporné by také jistě bylo, jak by dopadala manželství hnaná motivem získání věna pro nemajetnou svobodnou dívku, případně pohnutkou určitých privilegií k tomu navrch.

Tereziánský kodex mne zaujal svým detailním zpracováním trestných činů usmrcování novorozenců matkami. Ačkoli některé jeho instituty, jako třeba utajené porody, předběhly dobu, jiné se nevymanily konzervativním názorům tehdejší společnosti, především nehumánně tvrdý trest smrti. Tvůrci osvícenských zákoníků si proto vytyčily při úpravě infanticidia za cíl celkovou modernizaci přístupu k tomuto trestnému činu. Především v průběhu času kladli tvůrci kodexů stále častěji důraz na prevenci před vražedným jednáním rodiček. A v neposlední řadě lze také u trestů za infanticidia vyzorovat postupné zmírňování represí.

²⁵ VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1970, s. 297-298.

²⁶ KLABOUCH: *Osvícenské právní nauky...*, s. 241-244.

²⁷ Tamtéž, s. 120.

²⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010, s. 42-61.

2.2 Trestní zákoník z roku 1769

Posledním předosvícenským trestním kodexem s územní působností po celém habsburském teritoriu mimo Uherska, tedy i v Českých zemích, byl *Constitutio Criminalis Theresiana* (dále také CCT) z roku 1769, jenž upravoval zároveň jak trestní právo hmotné, tak i procesní. V českém překladu byl vydán ještě tentýž rok pod názvem *Constitutio Criminalis Theresiana, aneb římské císařské v Uhřích a Čechách etc. etc. Královské apoštolské milosti Marie Terzie arcy-kněžny rakouské... hrdelní právní řád*. Zákoník se opíral o přežitě zásady jako presumpce viny a útrpné právo. Zákaz důkazů z mučidel prosadila Marie Terezie nejprve roku 1773 interně, v roce 1776 pak oficiálně.²⁹ Co se týče hierarchie trestných činů, nejzávažnějšími zůstávaly ty proti Bohu, následovaly trestné činy proti panovníkovi a státu a až daleko za ně byly zařazeny trestné činy proti životu a tělu. Struktura kodexu odpovídala tehdejší orientaci života na náboženství, ochranu věrných věřících a veřejné procesy, na kterých se podílela celá místně zainteresovaná komunita.

Dítkovraždou se CCT zabýval velmi podrobně v díle druhém O hrdelních přečiněních obzvláště, a o jejich trestách v čl. 87 nazvaném O zmaření dětí, aneb o vraždě, jenž na v nově zrozených dětech se páchá.³⁰ Zde se zavraždění novorozeněte matkou připodobňovalo k otcovraždě. Jednotlivé části článku popisovaly ženu neprovdanou, těhotenským břichem obtěžkanou, která náhle nedostávala pravidelné měsíční krvácení, za pannu se vydávala, a které břicho náhle slehlo, přičemž se dítě ztratilo. Mezi další znamení gravidity zařadil CCT případ, kdy žena přestala chodit mezi lidi na veřejnost a poté neměla čím odůvodnit svou nepřítomnost.³¹

Následoval postup vůči matce podezřelé z infanticidia vzetím do vazby, prohlédnutím porodní bábou, zda žena v nedávné době porodila a pokud se nepřiznala k činu dobrovolně, pokračovalo se výslechem na mučidlech dle útrpného práva. V případě nálezu mrtvolky dítěte se pátralo po ženě, která po okolí vešla v řeči, že je v očekávání a zároveň měla prsa nalitá kojeneckým mlékem. Tvrdila-li žena, že se jí mléka dostává z jiných příčin, byla prohlédnuta porodní bábou nebo vyšetřena lékařem, kteří takový výrok buď osvědčili, nebo vyvrátili. Trvala-li matka na tom, že se dítě mrtvé již narodilo, aniž by se na takovém stavu sama

²⁹ VOJÁČEK, Ladislav. Trestní právo v Českých zemích za absolutismu. In SALÁK, Pavel, TAUCHEN, Jaromír (edd.). *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 67-70.

³⁰ Čl. 87. *Constitutio Criminalis Theresiana, aneb římské císařské v Uhřích a Čechách etc. etc. Královské apoštolské milosti Marie Terzie arcy-kněžny rakouské... hrdelní právní řád*. Vídeň: J. T., 1769, s. 236-240. Dostupné na <http://eod.vkol.cz/iii32047/>.

³¹ Tamtéž.

podepsala, měla být žena podrobena na základě úvahy soudce očišťujícím sporu³² dle čl. 51. Pokud chyběly důkazy, nebo matka lhala a zapírala, či tvrdila, že dítě porodila bez své vůle třeba do záchodu, musela podstoupit výslech na mučidlech. Ospravedlnit ženu mohl pouze důkaz, že byla krátce před porodem prohlédnuta porodní bábou a ani ta neshledala těhotenství. CCT též doporučovalo široké penzum otázek, jež mohly být obviněné kladeny. Dotazy mířily k identifikaci otce dítěte, k zjištění okolností otěhotnění a povědomosti matky o jejím stavu, k úmyslům ženy ohledně skrývání těhotenství a zatajení porodu, jeho průběhu a chování ženy porodu předcházejícímu, ke způsobu usmrcení vlastního novorozence a k důvodům, které matku k činu vedly.³³

Co se týče trestu za čin zavraždění novorozence matkou, stanovil trestní kodex Marie Terezie pro chladnokrevnou vražednici trest stětím mečem, položením do hrobu, probodnutím srdce kulem a zahrabáním těla provinilé. Pokud matka úmyslně opomněla dítěti pomoci po porodu tak, jak si to jeho stav vyžadoval, čekala odsouzenou poprava mečem a zahrabání bez probodnutí kulem. Jestliže žena smrt novorozence nezavinila záměrně, ale například tajila své těhotenství, byla viněna a trestána minimálně za tajeň těhotenství a za s tím související nedovolené skutky. Meč stihl též pomocníky či návodce matky k otřesnému činu. Uvěznění byli ti, kteří věděli o těhotenství ženy, měli povinnost poskytnout jí zaopatření a neučinili tak. Jestliže se na zabití dítěte jakkoli podílel muž, jenž matku vražednici obtěžkal, byl odsouzen ke stětí. Neprokázalo-li se však, že by otec dítěte participoval na činu matky vražednice, byl trestán pouze za smilstvo. Trestní zákoník Marie Terezie zařadil mezi přitěžující okolnosti opakované spáchání činu zavraždění novorozence matkou a též jeho usmrcení před pokřtěním. V takovém případě mohl být trest zosťřen utětím ruky. Pokud žena skutek spáchala obzvláště krutým způsobem, hrozilo jí navíc k exekuci ještě uštknutí rozžhavenými kleštěmi. Naopak zmírnění postihu mohla dojít neploletá vražednice, kterou navedla či jí k činu dopomohla její matka.³⁴

Závěr čl. 87 vymezoval opatření, která měla zabránit skrytí otěhotnění a zároveň i tak nelidskému činu, jakým je zavraždění vlastního novorozeného potomka. Šlo třeba o povinnost okolí těhotné ženy, oznámit její pozeňnaný stav její rodině či hospodáři a případně též vrchnosti, neděje-li se nic pro zabezpečení porodu. Kodex zároveň stanovil vrchnosti povinnost zaopatřit zmrhanou ženu, o niž by se jinak nikdo nepostaral. Vrchnost byla taktěž

³² Důkazní prostředek útrpného práva, umožňující obhajobě prokázat nevinu obviněného skrz osvědčení tvrzení, jimiž se brání. Viz čl. 51, *Constitutio Criminalis Theresiana...*, s. 149.

³³ Čl. 87, *Constitutio Criminalis Theresiana...*, s. 236-241.

³⁴ Tamtéž.

záukolována dohledem nad rodiči dívky, která otěhotněla mimo manželství, a sice aby zabránili případnému tvrdému trestání obtěžkané. Dále bylo umožněno neveřejné potrestání matek, které se sice dopustily smilstva, ale svůj čin oznámily například rodině nebo přátelům. Porodní báby byly v takových případech navíc vázány slibem mlčenlivosti ohledně porodu nesezdané ženy. Svedl-li muž ženu k nemanželskému styku pod slibem budoucího uzavření sňatku, byl povinen se o svobodnou matku a dítě postarat. Neučinil-li tak, čekal ho tělesný trest. Byl-li nemajetný, padla povinnost výživy obtěžkané na její rodinu. Nemohla-li si to ani rodina dovolit, či neměla-li svobodná matka rodinu, závisela míra pomoci od obce na uvážení vrchnosti.³⁵

Výše uvedená opatření byla zároveň zamýšlena jako prevence, jež měla podpořit ženu v její nelehké situaci, aby vůbec nepomyslela na skutek, kterým by svému novorozenci ublížila, případně aby ho nerealizovala. Svobodné matce byla od roku 1743 dána šance najít si manžela skrz získání tak zvaného vysvědčení o mravech. Ženy ho dosahovaly především svým bezúhonným chováním. Díky patentu z roku 1755 se smilstvo trestalo pouze soukromě, což také mělo za cíl výrazně omezit ženin strach z okamžité infamizace jejího počínání.³⁶

2.3 Trestní zákoník z roku 1787

Kodexem následujícím působícím na území celé monarchie opět mimo Uhersko se stal v roce 1787 za vlády Josefa II. *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně*, jenž poprvé upravoval pouze trestní právo hmotné. Do českého jazyka byl přeložen a vydán ve stejný rok a pojmenován *Práva všeobecná nad proviněními, a jich trestmi*. Tento trestní zákoník stál na zásadě zákonnosti, *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, a sice že není zločinu bez zákona a tudíž není ani trestu bez zákona. Odstranil také neúměrně kruté tresty mrzačící tělo a prosadil při zachování trestu smrti vedle odstrašující funkce trestu též jeho funkci výchovnou. Udělování samotného trestu smrti však nejprve výrazně omezil a následně ho *Obecný soudní řád kriminální* z roku 1788 zrušil úplně. Progresivní přístup k trestání ale vydržel jen do roku 1795, kdy byl trest smrti obnoven. Ačkoli soudní proces i nadále užíval inkviziční způsob řízení, neaplikovala se již nadále tortura ani středověká přísaha.³⁷

V systému řazení trestných činů podle jejich závažnosti byly v souladu s osvícenskými tendencemi umístěny na úvod mezi činy kriminální povahy zločiny proti státu a dále zločiny

³⁵ Čl. 87, *Constitutio Criminalis Theresiana...*, s. 236-241.

³⁶ LENDEROVÁ: *Žena v českých...*, s. 578-579.

³⁷ VOJÁČEK: *Trestní právo...*, s. 70-76.

proti osobám. Oddíl vypočítávající policejní delikty postihoval především delikty proti životu a zdraví. Jednalo se o méně společensky nebezpečnou činnost, kterou bychom v dnešní terminologii označili nejspíše jako přestupky.

Josefínský trestní zákoník se stal prvním kodexem, jenž definoval pojem trestného činu „jako svobodné a dobrovolné porušení platné právní normy, a to se špatným úmyslem“.³⁸ Tím bylo za společensky nebezpečné označeno úmyslné protiprávní jednání a naopak neúmyslné z definice vyloučeno.

Kodex nespécifikoval usmrcení novorozeněte matkou jako samostatný privilegovaný trestný čin, jak je tomu v současnosti. Trestal však dle své části první, nazvané O proviněních a trestech, kapitoly čtvrté, označené O proviněních na život lidský, a bezpečnost těla neprostředně se vztahujících, v §§ 89 až 125 vraždu vyvoláním potratu plodu nebo jeho usmrcení vyústující v porození mrtvolky a též odložení dítěte. § 89 výslovně pravil, že „*proviněni hrdelni na Život lidský, a Bezpečnost Těla neprostředně se vztahující jsou (za kriminální zločin, bezprostředně související s lidským životem a tělesným bezpečím, se považuje) a) Wrážda prostá, b) Wrážda loupežní, c) Wrážda oukladná, d) Objednání, neb Nájem k Wráždě, e) Dwouboj, nebolžižo Wyzwání na Kordy, aneb na Pistole, f) Wyhnání Plodu, g) Odložení Dítět, h) násylné Poranění, i) Násylí na sobě samém Samowráždou učiněné*“.³⁹ Zákoník trestal ženy, jež se dopustily úmyslného potracení svého vlastního plodu, a přitvrzoval v případě provdaných těhotných. Kodex postihoval také pomocníky k trestnému činu Vyhnání plodu, přičemž jednalo-li se o domnělé otce, zotročoval takovýmto spolupachatelům trest.⁴⁰ Závažnost trestného činu Odložení dítěte byla odstupňována podle toho, jestli pachatel dítě zanechal na místě, kde by mělo naději na přežití, či na místě nevhodném, kde by mu hrozila smrt.⁴¹

Josef II. odmítal uzákonit trestněprávní úpravu infanticidia, dokud nevzniknou opatření, která by zajistila především předcházení případům, kdy matka zavraždí své čerstvě narozené dítě. Kládl tak, stejně jako jeho matka, důraz na prevenci před tímto nelidským činem. Josef II. povolil nemanželská těhotenství a de facto tedy dekriminalizoval roku 1781 smilstvo. V roce 1786 bylo též manželským patentem a dvorským dekretem zrovnoprávněno

³⁸ TINKOVÁ, Daniela. Zločin a trest na prahu občanské společnosti. Zrození „osvícené“ kriminální politiky v habsburské monarchii (cca 1780-1852). In KOŘÍNKOVÁ, Lucie, PETRBOK, Václav, a RANDÁK, Jan (edd.). *Zločin a trest v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*. Praha: Academia, 2010, s. 11.

³⁹ *Práva wsseobecná nad Prowiněními, a jich Trestmi*. Vídeň: J. T. Trattner, 1787, s. 110.

⁴⁰ Tamtéž, s. 130-132. §§ 112-115.

⁴¹ Tamtéž, s. 132-136. §§ 116-118.

manželské a nemanželské potomstvo. Toto opatření, s nímž se tehdejší většinová společnost nikdy neztotožnila, však posléze zrušil František II.⁴²

Ustanovení chránící těhotné svobodné ženy vydaná za vlády Marie Terezie její syn ještě více propracoval. Neprovdané obtěžkané dívky měly být pod co největším dohledem ať už ze strany rodiny nebo členů hospodářství, na němž sloužily. Vrchnost byla pověřena jednak kontrolou dívčíny rodiny, aby těhotnou netrestala a dále měla povinnost postarat se o svobodnou rodičku, bylo-li to třeba, a to zejména během porodu a v šestinedělí i pokud nastávající matka nepocházela z jejich panství. Porodní báby navíc byly povinovány zachovávat mlčení o jiném stavu neprovdané ženy. Z těchto privilegií byly vyloučeny ženy živící se prostitucí. Pokud šlo o čest svodem obtěžkané svobodné ženy, mohla ji získat nazpátek tak zvaným diplomem, vystupovala-li nadále tak, jak velely dobré mravy.⁴³

Velmi důležitým pokrokem v boji s infanticidiem se stalo zakládání porodnických oddělení ve vídeňské a pražské Všeobecné nemocnici. Porodnice byly sice nevýhodně pro venkovské ženy umístěny pouze ve velkoměstech, na druhou stranu na rozdíl od většiny Evropy přijímaly i neprovdané ženy v očekávání. Ženy majetné si navíc mohly připlatit za anonymitu, takže jim bylo pro nemocniční dokumenty přiděleno evidenční číslo a po dobu pobytu v porodnici mohly nosit masky. Naopak chudé rodičky si pobyt v porodnici musely následně odpracovat ať již jako kojné v porodnici či nalezinci nebo jako pozorované objekty pro učedníky rodící se porodnické vědy.⁴⁴

I přes veškeré pokrokové snahy Josefa II. postupovat v problematice infanticidia preventivně a nikoli represivně, však většinová společnost vnímala otěhotnění neprovdané dívky negativně. Ženy rodící mimo manželství byly považovány za nepočestné a nesly si tak životem nepříjemné sociální stigma.⁴⁵ Velké množství pokrokových opatření zavedených tereziánskými a josefínskými reformami tak bylo ještě na přelomu 18. a 19. stol. zrušeno a společnost zůstala u svých starých způsobů.⁴⁶

⁴² GERYK: *Osvícenské právnictví...*, s. 60.

⁴³ TINKOVÁ: *Hřích, zločin, šílenství...*, s. 328-329.

⁴⁴ TINKOVÁ: *Tělo, věda, stát...*, s. 343.

⁴⁵ TINKOVÁ: *Hřích, zločin, šílenství...*, s. 329-331.

⁴⁶ LENDEROVÁ: *Žena v českých...*, s. 581.

3 Právní úprava 19. století a první poloviny 20. století

3.1 Trestní zákoník z roku 1803

Po josefinském trestním zákoníku následoval *Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích* z roku 1796 vydaný Františkem I., zvaný též *Západohaličský*, jenž opět spojil v jediném předpisu hmotné a procesní trestní právo. Zákoník původně platil pouze pro západní Halič. Roku 1803 byl upraven a jeho působnost rozšířena na celou monarchii kromě Uher. Český překlad vyšel ve Vídni v roce 1804 jako *Knihy práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského (totiž policie) přestupky*. Vzhledem ke kvalitě s jakou byl kodex zpracován, se stal východiskem pro trestní zákoníky až do poloviny 20. stol.⁴⁷

Pro mou práci je stěžejní část první zákoníku, zabývající se zločiny, naopak část druhá obsáhla přestupky. Postihováním infanticidia se zabývala hlava šestnáctá O vraždě a zabití, § 122. Trestána byla matka, jež zabila svého potomka při porodu nebo jež neposkytla dítěti po porodu potřebnou péči a pomoc a to úmyslně. Kodex vystupňoval tresty, když vraždící provdané ženě přiřkl doživotní těžký žalář, za usmrcení dítěte mimo manželství stanovil trest 10 až 20 let a při úmyslném zanedbání poskytnutí potřebné pomoci novorozenci hrozil pachatelce těžký žalář v rozmezí 5 až 10 let.⁴⁸

Potraty kriminalizoval Františkův trestní zákon v hlavě sedmnácté nazvané O vyhnání plodu ze života v §§ 128 až 132. Trestána byla jak matka, jež se dopustila úmyslného potratu nebo usmrcení plodu či pokusu o něj, tak kdokoli jiný včetně otce budoucího dítěte, který by se dopustil stejného jednání. Hlava osmnáctá postihovala v §§ 133 až 135 zanešení a odložení dítěte. Kodex postihoval opuštění dítěte, jež si vzhledem ke svému věku nemůže pomoci samo, a trest zůstíl v případě, že pachatel potomka zanechal na místě nefrekventovaném, kde záchrana jeho života byla téměř vyloučena.⁴⁹

⁴⁷ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 191-194.

⁴⁸ § 122 „*Na matku, jež dítě své při porodu zabije a usmrtí, neb opuštěním zaumyslným přispění při porodu potřebného zahynauti nechá; stalali se vražda na dítěti z manželství řádného zplozeném žalář těžký čas celého živobytí uložiti se má. Byloli vssak dítě z maželství nepořádného zplozené; tedy w pádu zabití a usmrcení jeho žalář těžký desýti až dwacýtilety; pakli dítě opustěním zaumyslným přispění potřebného zahynulo, pěti až desýtilety místo má.*“ *Knihy práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky*. Vídeň: J. T. Trattner, 1804, s. 68.

⁴⁹ Tamtéž, s. 70-73. §§ 128-135.

3.2 Trestní zákoník z roku 1852

Určitou novelizací kodexu z roku 1803 se stal pro země monarchie vyjma Uhry zákon č. 117/1852 ř. z., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, ze dne 27. května 1852, účinný ode dne 1. září 1852. Ten již upravoval pouze trestní právo hmotné a byl přejat recepční normou mezi zákony První republiky v novelizovaném znění k 28. říjnu 1918 stejně jako trestněprávní předpisy Uherska. Práce na sjednoceném trestním zákoníku v prvorepublikovém období nebyly nikdy dotaženy do zdárného konce.⁵⁰

Oproti předcházející právní úpravě rozlišoval kromě zločinů a přestupků ještě přečiny. Trestní zákoník byl rozdělen na dva díly, první obsahoval zločiny, druhý pojmul přečiny a přestupky. Postupy soudů v jednotlivých trestních případech ponechával úpravě procesního kodexu. Mnou sledované trestné činy obsáhl díl první, hlava patnáctá O vraždě a zabití. Zákon navíc uváděl podle §§ 56 a 57 bodu 26. vraždu, 28. vyhnání plodu ze života a 29. odložení dítěte mezi zvláštní druhy zločinů.⁵¹

Kodex uplatňoval dva stupně trestu stráveného ve vězení rozlišené podle tak zvané tuhosti. První stupeň označil zákoník za žalář, druhý za těžký žalář. Zatímco první případ odsouzenci zachovával volný pohyb po cele, běžnou vězeňskou stravu a návštěvy za přítomnosti vězeňských zřízenců vedené v jazyce, jemuž zřízenci rozuměli, ve druhém případě byly naopak návštěvy naprostou výjimkou (viz § 14 a násl.).⁵²

V zákoníku se usmrcení novorozeněte matkou objevilo již jako privilegovaný trestný čin, tedy jednání se zmírněným trestním postihem. Dle § 139 nazvaného Trest na zavraždění dítěte se trest ukládal matce, která novorozeně usmrtila u porodu nebo mu po něm neposkytne náležitou péči a potřebnou pomoc a to úmyslně.⁵³ Zavraždil-li dítě někdo jiný než matka, jež dítě porodila, jednalo se buď o vraždu klasickou anebo o vraždu na příbuzném.⁵⁴ O privilegovanou skutkovou podstatu šlo proto, že matce dítěte, která se takového činu dopustila, stanovil zákon mírnější trest než za vraždu prostou. Zatímco za vraždu dokonanou podle § 136 hrozil trest smrti, trestní sazba pro matky, jež sprovodily ze světa vlastního

⁵⁰ MALÝ: *Dějiny českého a československého...*, s. 276-281.

⁵¹ Zákon č. 117/1852 ř. z., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, ze dne 27. května 1852, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. ledna 1927.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž, § 139 „*Trest na zavraždění dítěte - Matce, která dítě své při porodu usmrtila, nebo úmyslným opominutím pomoci při porodu potřebné je zahynouti nechá, uložen budiž, vykonána-li vražda na dítěti manželském, těžký žalář doživotní. Bylo-li dítě nemanželské, tresce se to, bylo-li usmrceno, těžkým žalářem od deseti až do dvaceti let, zahynulo-li však dítě opominutím potřebné pomoci, od pěti až do deseti let.*“

⁵⁴ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935, s. 206.

potomka při porodu, se pohybovala od 5 do 20 let těžkého žaláře, v určitých případech mohl soud vynést rozsudek doživotního těžkého žaláře.⁵⁵

Záleželo při tom, zda se činu dopustila matka na děťátku manželském, pak mohl být aplikován trest doživotí stráveného ve vězení. Pokud však žena zavraždila své nemanželské novorozené dítě, mohla očekávat trest v rozmezí 10 až 20 let těžkého žaláře. Opominula-li matka náležitě se o dítě postarat při porodu a neposkytla-li tak novorozeněti pomoc, kterou jeho stav vyžadoval, hrozila jí doba strávená v žaláři 5 až 10 let (viz § 139).⁵⁶

Z pohledu tehdejší společnosti totiž k tak otřesnému jednání mohla ženu dovést především bezútěšná finanční situace a hanba provázející porození nemanželského dítěte vzešlého ze smilstva. Zdálo se tedy být daleko společensky nebezpečnějším činem, zavraždila-li novorozeně matka ve svazku manželském, jelikož té nehrozila ostuda a pravděpodobně ani hmotná nouze. Naopak došlo-li k nehodě způsobené například vyčerpáním matky po porodu a neočekávanou komplikací zdravotního stavu dítěte, ukládal se trest výrazně nižší.⁵⁷

Kromě privilegovaného případu trestu na zavraždění dítěte matkou trestní zákoník postihoval v §§ 144 a následujících též vyhnání plodu. Jednalo se o usmrcení plodu ještě v těle matky před porodem, nyní by se dalo říci též potrat. Mohlo také dojít k tomu, že matka porodila dítě již mrtvé. Jakmile však začala normálně rodit a vše mělo standardní průběh, nebyl již výsledek intimního vztahu muže a ženy považován za plod, nýbrž za dítě.⁵⁸ Provedla-li jednání směřující k vyhnání plodu sama těhotná žena, jednalo se v souladu s § 144 o Vyhnání plodu vlastního. Zatímco na základě § 147 mohl způsobit vyhnání plodu i kdokoli cizí bez matčina vědomí a proti její vůli.⁵⁹

Podobně jako trestní kodex z roku 1787 i zákon *o zločinech, přečinech a přestupcích* upravoval trestný čin odložení dítěte. Podle §§ 149, 150 a 151 bylo výrazně mírněji trestáno opuštění dítěte v místě, kde existovala šance na jeho včasné objevení, a tudíž záchranu jeho života. Naopak bylo-li dítě zanecháno v oblasti opuštěné, téměř bez možnosti jeho nalezení, trestní sazba se zostříla. Obě varianty též rozlišovaly, zda bylo dítě objeveno živé či mrtvé, v případě druhém se trest věznění zvyšoval.⁶⁰

⁵⁵ Zákon č. 117/1852 ř. z., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, ze dne 27. května 1852, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. ledna 1927.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ MIKULOVÁ, Marie. *Žena v právním řádě československém*. Praha: M. Mikulová, 1936, s. 172-173.

⁵⁸ KALLAB: *Trestní právo hmotné...*, s. 207.

⁵⁹ Zákon č. 117/1852 ř. z., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, ze dne 27. května 1852, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. ledna 1927.

⁶⁰ Tamtéž.

Porodila-li neprovdaná žena v ústraní utajeně, byla trestána dle hlavy osmé nazvané O přečinech a přestupcích proti bezpečnosti života, na základě §§ 339 a 340 za přestupek.⁶¹ Tento policejní delikt zavedený osvícenskými reformami měl dozajista sloužit jako jeden z prvků prevence páchání infanticidia.

3.2.1 Právní předpisy upravující ohledání mrtvolky novorozeněte

Ve druhé polovině 19. stol. vznikly předpisy podrobně upravující pitvy mrtvých novorozenců, a to především v případech zjevné trestné činnosti nebo u podezřelých úmrtí. Podle zákona č. 119/1873 ř. z., *trestního řádu*, ze dne 23. května 1873, v souladu s § 127 vzniklo-li u mrtvoly podezření ze spáchání zločinu či přečinu, mělo se tělo před pohřbením ohledat a otevřít. Dle § 130 bylo nutné u podezření na zavražděné novorozeně navíc zjistit, zda se narodilo živé. K případům ohledání těla ženy se měl přizvat v souladu s § 133 porodní lékař či porodní bába.⁶²

Výnos českého místodržitelství z 1. července 1894 zákona č. 61/1894 ř. z., týkající se prohlídky mrtvol, nařizoval povinnou prohlídku těla mrtvého novorozeněte, jež se narodilo neprovdané matce nebo zemřelo násilnou smrtí či za podezřelých okolností nebo na nemoc, která je nakažlivá. Ohledavač mrtvých uvedl výsledky pitvy na úmrtním lístku, který podepsal starosta, a dokument byl odeslán příslušnému obecnímu lékaři k potvrzení.⁶³

Nařízení Ministerstev vnitra a práv ze dne 28. ledna 1855 z. č. 26/1855 ř. z., *kterým byl vydán předpis o soudním ohledání mrtvoly*, stanovilo předpoklady zakládající podezření na usmrcení novorozence. Na násilnou smrt se usuzovalo, bylo-li nalezeno mrtvé novorozeně se známkami násilí na mrtvolce či násilného vyhnání plodu. Podezření se mělo oznámit starostovi, ten informoval soud, který rozhodl o potřebě soudního ohledání mrtvého dítěte. Prohlídku vykonával lékař nejlépe přímo na místě činu v poloze, v jaké tělo bylo nalezeno.⁶⁴

Hlava IV. Nařízení č. 26/1855 ř. z., *kterým byl vydán předpis o soudním ohledání mrtvoly*, vyjmenovávala zvláštní pravidla, jak se zachováti při soudním vyšetřování mrtvol dětí novorozených. Jednalo se o prohlídku jednotlivých vnějších i vnitřních ústrojí

⁶¹ Zákon č. 117/1852 ř. z., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, ze dne 27. května 1852, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. ledna 1927.

⁶² PREININGER, Vladimír (ed.). *Sbírka zákonů a nařízení o zdravotnictví, se zvláštním zřetelem ku zemím koruny české*. Praha: Bursík & Kohout, 1900, s. 622-623.

⁶³ Tamtéž, s. 490.

⁶⁴ Tamtéž, s. 493-495.

novorozence tak podrobně, aby se zjistilo, zda se dítě narodilo živé či mrtvé. Takto důkladného ohledání nebylo třeba u zavražděných starších jedinců. Vše se povinně protokolovalo. Nejprve nařízení vyžadovalo zjistit okolnosti porodu nebo podmínky, za nichž byla mrtvolka nalezena. Následovalo vnější ohledání tělípka nazývané zevní prohlížení. Udalo se pohlaví dítěte, váha, délka a vývojové nedokonalosti. Lékař dítě prohlédl od hlavy přes krk, hrud', břicho, pohlavní orgán a páteř až po končetiny. Pátral po zjevných známkách násilné smrti. Podle dosavadních výsledků vyšetření pak pitva vrcholila tak zvaným vnitřním vyšetřením mozku, dutin, krku, plic se srdcem, pupkových cév, žaludku a střev nebo podlití páteře krví. Výsledky takové pitvy tělípka novorozence sloužily v soudním řízení jako důkazy prokazující buď přirozenou či násilnou smrt dítěte.⁶⁵

3.3 Právní úprava po vzniku Československa

Trestní zákoník z roku 1852 byl *recepční normou* č. 11/1918 Sb. z. a n. přejet v rámci kontinuity práva do právního řádu Československé republiky pro území historických českých zemí, zatímco na Slovensku platil uherský trestní zákoník z roku 1878. Vzhledem k tomu, že došlo k průtahům při práci na novém jednotném kodexu trestního práva, jednotlivá ustanovení se v případě potřeby upravila tak, aby místo monarchistickému modelu odpovídala naopak fungování republiky. Místo celistvé právní úpravy v období První republiky vznikaly právní předpisy postihující pouze některé jednotlivé části trestněprávní oblasti.⁶⁶ Důležité je na tomto místě zmínit změnu myšlenkového proudu v právním uvažování. Positivismem ovlivnění rekodifikátoři včleňovali totiž do návrhů nových trestněprávních zákonů především nový způsob pojetí trestání. Účelem již nebyla odplata stejnou mincí, nýbrž ochrana jednotlivých členů společnosti před pachatelem trestného činu jeho uvězněním a zároveň odrazení jeho následovatelů.⁶⁷

Mezi světovými válkami vznikly na našem území dva návrhy jednotných kodifikací trestního práva, jež bohužel za První republiky navzdory potřebě rekodifikace a unifikace nedošly naplnění. Jednalo se o *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového* z roku 1926 a o *Osnovu zákona, kterým se vydává trestní zákon* z roku 1937. Obě právní úpravy přistupovaly progresivně k pojetí a formulaci skutkových

⁶⁵ PREININGER: *Sbírka zákonů a nařízení...*, s. 654-658.

⁶⁶ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 492-494.

⁶⁷ KALLAB: *Trestní právo hmotné...*, s 19.

podstat vraždy, zabití a usmrcení novorozeného dítěte matkou při porodu nebo po něm, jelikož diferencovali vraždu jako kvalifikovanou skutkovou podstatu zabití a usmrcení novorozence naopak jako privilegovanou skutkovou podstatu.⁶⁸ V případě usmrcení novorozence matkou také obě osnovy upustily od rozlišování legitimního a nelegitimního potomstva při udělování trestu. Tento krok byl odůvodněn tím, že obě matky se mohly nacházet v podobně bezvýchodné a zoufalé situaci, proto není spravedlivé jednu z nich trestat mírněji než druhou. Ustanovení § 274 Osnovy z roku 1926 vymeziло Usmrcení dítěte jako: „*privilegovaný, tj. méně trestný případ úmyslného usmrcení. Důvod tohoto privilegia je jednak povahy objektivní, totiž ten, že jde o plod oddělující neb oddělivší se právě od těla matčina, takže čin blíží se vyhnání plodu, jednak povahy subjektivní, totiž onen zvláštní psychický stav, ve kterém matka při porodu se nalézá.*“⁶⁹ Tento návrh předznamenal trestněprávní úpravu usmrcení novorozence matkou tak, jak ji známe dnes. Při posuzování fyziologických vlivů na porod padla i úvaha vyčíslit hodinově dobu po porodu, kterou by bylo možno zahrnout do privilegované skutkové podstaty. Ustanovení se navíc zabývalo možnostmi účastenství matky na usmrcení dítěte a naopak vylučuje z účastenství osoby, jež nejsou biologickými matkami zavražděného.⁷⁰ Tento návrh Osnov trestního kodexu byl však zavrhnut pro svou údajnou mírnost.⁷¹

Z období První republiky bych ráda zmínila ještě Nařízení Národního výboru Československého č. 28/1918 Sb. z. a n., *o amnestii*, ze dne 5. listopadu 1918. Nařízení amnestovalo trestné činy, jež mířily proti zájmům Rakousko-uherské monarchie, nebo jež byly spáchány z bídy, z mladické nerozváženosti, z rozčilení vyvolaného válečnými poměry nebo z pohnutek politických. Právní předpis tak mohl být vztažen i na některé ženy proviněné infanticidiem či podstoupením potratu plodu, jichž se matky dopustily v nejistotou zmítaném válečném období.⁷²

Během Protektorátu Čechy a Morava byla vydána nařízení, jež rozlišila případy, v nichž se stíhal pachatel dle protektorátního či podle říšského práva. V oblasti trestního práva tedy na našem území působil jak český trestní zákoník recipovaný roku 1918 tak německý

⁶⁸ ZAPLETAL, Josef. *Úmyslná usmrcení: (kriminologická a trestněprávní studie)*. Praha: Výzkum. ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980, s. 68-101.

⁶⁹ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1926, s. 148.

⁷⁰ Tamtéž, s. 148-149.

⁷¹ JABLONICKÝ, Tomáš. Pokus o reformu československého trestního práva - osnova trestního zákona z let 1921-1926. *Právněhistorické studie*, 2013, roč. 43, s. 90-91.

⁷² MALÝ: *Dějiny českého a československého...*, s. 400-404.

trestní zákon ze dne 15. května 1871. Podle německé trestněprávní úpravy byli trestáni občané Protektorátu pouze v případech trestných činů proti Říši.⁷³

⁷³ TAUCHEN, Jaromír. Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava. In SALÁK (edd.): *Československé trestní právo...*, s. 96-99.

4 Právní úprava druhé poloviny 20. století

4.1 Trestní zákoník z roku 1950

Nový trestní zákoník byl připraven v rámci tak zvané právnické dvouletky a vydán jako zákon č. 86/1950 Sb., *trestní zákon*, ze dne 12. července 1950.⁷⁴ Účinnosti nabyl dne 1. srpna 1950. Jednalo se o první trestní zákoník působící jednotně na celém území Československa a zahrnoval pouze trestní právo hmotné. Kodex obsahoval všeobecně mírnější tresty než předchozí zákoníky monarchie. Hierarchie trestněprávní úpravy naznačovala priority tehdejší společnosti, když na začátek zvláštní části zařadila trestné činy proti republice, trestné činy hospodářské a trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných. Naopak až téměř na samý závěr byly umístěny trestné činy proti rodině a mládeži a především trestné činy proti životu a zdraví.

Právní úprava zvláštní části Hlavy šesté, trestných činů proti životu a zdraví, § 217 se svým zněním téměř shodovala se současnou dikcí zákona. Usmrcení se musela dopustit matka novorozence v době při porodu anebo ihned po něm, protože tehdy trvalo rozrušení porodem způsobené a navíc ženu musel vést úmysl sprovodit dítě ze světa. Trestní sazba za tento čin se pohybovala od 5 do 10 let odnětí svobody. Trest hrozící za infanticidium se tedy snížil. Trestní zákon z roku 1950 navíc upustil od rozlišování původu zavražděného novorozence, a sice zda pocházelo dítě z manželského svazku či bylo nelegitimním potomkem.⁷⁵

Podle důvodové zprávy bylo mírnější posouzení trestného činu podle § 217 dovozeno ze zvláštního psychického stavu, v němž se rodič žena ocitala a který přetrvával ještě nějaký čas bezprostředně po přivedení novorozence na svět.⁷⁶ „*Usmrcení záleží v jednání, tj. buď v pozitivním konání nebo v opominutí takového konání, k němuž byl pachatel povinen, jež způsobilo smrt jiného člověka, jež tedy je v příčinné souvislosti se smrtí jiného člověka... Usmrcením je i postupné jednání způsobující smrt.*“⁷⁷ Podmínka časová o spáchání činu při porodu nebo ihned po něm a předpoklad trvajících rozrušení způsobeného rozením musely

⁷⁴ ŽATECKÁ, Eva. Vývoj trestního práva v Československu 1948-2009. In SALÁK (edd.): *Československé trestní právo...*, s. 124.

⁷⁵ § 217 „*Vražda novorozeného dítěte matkou - Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí své novorozené dítě při porodu nebo hned po něm, bude potrestána odnětím svobody na pět až deset let.*“ Zákon č. 86/1950 Sb., *trestní zákon*, ze dne 12. července 1950.

⁷⁶ GLOGAR, Rudolf a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Orbis, 1958, s. 542.

⁷⁷ Tamtéž, s. 544.

být splněny zároveň. Za novorozence se považovalo dítě od začátku porodu, kdy překročilo stádium plodu. Ačkoli nemuselo být života schopné, vyžadovalo se, aby žilo. Čas označený za dobu při porodu probíhal do oddělení novorozence od těla rodičky. Doba po porodu závisela na psychickém stavu ženy, jež porodila. Rozrušení způsobené porodem mohlo totiž trvat i několik dní po samotném porodu. V případě tohoto rozrušení se jednalo o duševní rozpoložení rodičky nastalé v důsledku fyziologických pochodů, které žena prodělala v průběhu těhotenství a při porodu. Projevovalo se výraznější apatií rodičí ženy vůči okolním podnětům. Usmrtil-li novorozence kdokoli jiný než matka, spáchal trestný čin vraždy podle § 216. Jestliže biologická matka u této vraždy jakkoli asistovala za splnění podmínky času během porodu nebo ihned po něm a zároveň byl dodržen duševní stav rozrušení způsobeného porodem, naplnila znaky spolupachatelství, návodu nebo pomoci k usmrcení novorozence. Zatímco osoba, jež vraždila, byla trestána za vraždu podle § 216, matku soudili jako spolupachatelku, návodkyni či pomocnici k mírnější skutkové podstatě v §217. Pokud matku k činu někdo pobídl, poradil jí nebo k němu jinak přispěl, dopustil se návodu či pomoci k trestnému činu vraždy podle § 7 a § 216.⁷⁸ I pokud nastávající matka pojala úmysl usmrtit svého novorozence již před porodem, nebránilo to tomu, že rozrušení způsobené porodem přispělo k výslednému společensky nebezpečnému jednání.⁷⁹

Trestným činem i nadále zůstalo Odložení dítěte, zostřené v případě způsobilo-li novorozenci těžkou újmu na zdraví nebo dokonce zemřel-li čerstvě narozený potomek. Výrazem snahy eliminovat infanticidia z důvodu špatného hmotného zabezpečení nastávající matky se stalo mimo jiné uzákonění trestnosti pro ty, kteří neplnili svou vyživovací povinnost vůči svým dětem, a sice jako trestného činu Zanedbání povinné výživy v §§ 210 a 211 trestního kodexu.⁸⁰

Posun oproti předchozím právním předpisům jsem zaznamenala u úpravy usmrcení lidského plodu. Na počátku účinnosti trestního zákoníku bylo sice v souladu s § 218 Usmrcení lidského plodu trestným činem. Zákon však v § 218 odst. 4 připouštěl usmrcení lidského plodu, provedl-li ho lékař ze zdravotních důvodů a to navíc pouze se souhlasem těhotné ženy. Na základě § 75 odst. 13 písm. h) se totiž přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy považovalo za těžkou újmu na zdraví.⁸¹ Toto ustanovení bylo nicméně zrušeno

⁷⁸ GLOGAR: *Trestní zákon: Komentář...*, s. 547-548.

⁷⁹ ŠIMÁK, Jaroslav a kol. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, s. 394-395.

⁸⁰ Zákon č. 86/1950 Sb., *trestní zákon*, ze dne 12. července 1950.

⁸¹ Tamtéž.

zákonem č. 68/1957 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, s účinností ode dne 30. prosince 1957.⁸²

4.2 Zákon o umělém přerušení těhotenství z roku 1957

Na sklonku roku 1957 vyšel nový zákon č. 68/1957 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 19. prosince 1957. Zákon nabyl účinnosti dne 30. prosince 1957. Jeho obsah znamenal značný obrat ve vnímání a především využívání interrupcí a zcela jistě se tak zařadil mezi prvky prevence infanticidia. Právní úprava cílila na vymýcení pokoutných či podomácku prováděných pokusů o potracení nechtěného potomka. Napříště mělo být umělé přerušení těhotenství prováděno ve zdravotnickém zařízení po předchozím schválení zákroku tak zvanou interrupční komisí k tomu zřízenou. Zákrok navíc vyžadoval souhlas buďto těhotné ženy, nebo jejího zákonného zástupce v případě zbavení svéprávnosti nebo stížení duševní poruchou. Souhlas se získával prostřednictvím komisi podané žádosti.⁸³ Povolení komise udělovala jednak ze zdravotních důvodů,⁸⁴ anebo z jiných důvodů,⁸⁵ ty však musely být hodny zvláštního zřetele, kdy po ženě nešlo spravedlivě požadovat porození potomka. V neposlední řadě pak zákon ve svém § 8 odst. 1 zrušil ustanovení § 218 zákona č. 86/1950 Sb., *trestního zákona*. Podle § 8 odst. 2 zákona o umělém přerušení těhotenství se nepřistupovalo k výkonu pravomocně uloženého trestu za takto zrušený trestný čin. A na základě § 8 odst. 3 se zahlazovalo odsouzení pachatelkám trestného činu usmrcení lidského plodu odsouzeným před účinností zákona *o umělém přerušení těhotenství*. Kdo však těhotnou ženu sváděl nebo jí pomáhal k tomu, aby sama potratila, nebo aby byl potrat proveden jinak než v souladu se zákonem, hrozil mu trest odnětí svobody až na dva roky za trestný čin protiprávního přerušení těhotenství. Trest se zostřoval až na 5 let, způsobil-li pachatel takovým jednáním těhotné ženě buďto těžkou újmu na zdraví nebo smrt. Zákonem také byla zakotvena beztrestnost pro ženy, které si samy provedly potrat.⁸⁶ Důvodová zpráva

⁸² Zákon č. 86/1950 Sb., *trestní zákon*, ze dne 12. července 1950, ve znění zákona č. 68/1957 Sb. účinném ke dni 30. prosince 1957.

⁸³ Zákon č. 68/1957 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, zde dne 19. prosince 1957.

⁸⁴ Viz Příloha vyhlášky č. 249/1957 ú. 1., *kteřou se provádí zákon o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 21. prosince 1957, příkladem – široký a konkrétní výčet vnitřních chorob organismu, chirurgické, urologické, orthopedické, revmatologické či onkologické, oftalmologické komplikace, tuberkulóza, psychiatrické choroby a choroby gynekologicko-porodnické, pohlavní a kožní.

⁸⁵ Viz tamtéž § 2 odst. 2, příkladem – pokročilý věk ženy, více dětí, ztráta manžela nebo jeho trvalá invalidita, rozvrat rodiny, převaha hospodářské odpovědnosti ženy za výživu rodiny nebo dítěte, obtížná situace vzniklá otěhotněním u ženy neprovdané, okolnost, která nasvědčuje, že k otěhotnění došlo násilně nebo jiným trestným činem).

⁸⁶ Zákon č. 68/1957 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, zde dne 19. prosince 1957.

tento krok odůvodnila vyspělostí společnosti a neúčinností předchozích represivních opatření.⁸⁷ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 249/1957 ú. l., *kterou se provádí zákon o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 21. prosince 1957, jež nabyla účinnosti dne 30. prosince 1957 v § 2 odst. 3 uvádí důvody, pro které naopak těhotenství přerušit nelze – těhotenství starší než tři měsíce, komplikace ohrožující provedení abortivního zákroku, v posledních šesti měsících již bylo přerušeno těhotenství provedeno. Provést v těchto případech interrupci bylo možné pouze, byl-li jinak ohrožen život těhotné ženy.⁸⁸

4.2.1 Vyhláška č. 361/1952 ú. l.

Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 361/1952 Sb., *o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dětí po porodu a úmrtí matek*, ze dne 11. prosince 1952, nabyla účinnosti dne 1. ledna 1953. Usilovala o povinném hlášení narozených dětí. Vyžadovala ve znamení vzrůstající kvality starostlivosti o těhotné ženy a novorozence, aby bylo oznámeno každé těhotenství ústící v porod nebo potrat, smrt novorozence nastalou nejpozději desátý den po příchodu na svět a úmrtí žen spojené s graviditou, potratem, porodem nebo šestinedělím. Hlášení podával příslušnému zdravotnímu referátu okresního národního výboru a národnímu výboru pověřenému vedením příslušné matriky přednosta oddělení ústavu, kde byla žena ošetřována, osoba přítomná u události povinné nahlášením, udála-li se mimo zdravotnický ústav anebo zkrátka osoba, jež se o dané skutečnosti dozvěděla jako první.⁸⁹

Z hlediska mojí práce jsou tato a ji následující vyhlášky důležité jako další prvek prevence infanticidií a protizákonně prováděných potratů či jako způsob jejich odhalení. Doplňují tak, nebo spíše mnohdy suplují, ranně novověkou sociální kontrolu ženinyh okolím v době stoupající anonymity mezi lidmi žijícími na stejném území. Stanoví totiž povinný monitoring nejen u úmrtí, ale i při jakémkoli narození, jenž nenásleduje smrt matky a jejího novorozence.

⁸⁷ GLOGAR: *Trestní zákon: Komentář...*, s. 772-780.

⁸⁸ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 249/1957 ú. l., *kterou se provádí zákon o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 21. prosince 1957.

⁸⁹ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 361/1952 ú. l., *o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dětí po porodu a úmrtí matek*, ze dne 11. prosince 1952.

4.2.2 Vyhláška č. 194/1964 Sb.

Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 194/1964 Sb., *o povinném hlášení živě a mrtvě narozeného plodu, úmrtí dítěte do sedmi dnů po porodu a úmrtí matky*, ze dne 24. listopadu 1964, byla účinná ode dne 1. ledna 1965. Kladla si za cíl zlepšení péče o matky a jejich nově narozené děti. Požadovala povinné nahlášení narození plodu, ať už živého či mrtvého, smrti nově narozeného dítěte během prvních sedmi dnů od porodu anebo případného skonu rodičky na matrice okresního výboru a pediatrovi. Vyhláška též uvedla výčet osob povinných vyrozumět příslušné instituce.⁹⁰

Významné z hlediska posuzování spáchání trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou se stal § 3. Definoval totiž živě narozený plod, a tedy zároveň živě narozené dítě, za nějž považoval plod, který poté, co vyšel z těla těhotné ženy, lhotejno v jakém období gravidity, dýchal či projevil jiné známky života. Za jiné známky života vyhláška pokládala činnost srdce, pulsující pupečník a aktivní pohyb svalstva. Žádnou z uvedených známek života pak neprojevoval plod narozený mrtvě.⁹¹

Oproti předcházející vyhlášce byla tedy nová rozšířena o definici živě narozeného dítěte a de facto tak vymezila hranici mezi pouhým plodem v těle těhotné ženy a novorozencem jakožto lidskou bytostí. Pro mou práci má toto rozlišení význam především z hlediska diferenciací mezi trestnými činy podle § 217 zákona č. 86/1950 Sb., trestního zákona (dále jen tr. zák.), vraždou novorozeného dítěte matkou, případně prostou vraždou podle § 216 odst. 1, a podle § 218 tr. zák. usmrcením lidského plodu. Z vyhlášky plynulo, že pod skutkovou podstatu trestného činu uvedeného v § 217 tr. zák. bylo možné zahrnout případy, kdy k úmrtí plodu násilnou cestou skrze matku došlo až poté, kdy byl vyjmut z těla matky a zároveň se u něj objevily ve vyhlášce vypočtené projevy známek života. Naopak úmrtí plodu v jakékoli předcházející fázi bylo potracením a při naplnění dalších znaků skutkové podstaty mohlo být podřazeno pod § 218 tr. zák.⁹²

⁹⁰ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 194/1964 Sb., *o povinném hlášení živě a mrtvě narozeného plodu, úmrtí dítěte do sedmi dnů po porodu a úmrtí matky*, ze dne 24. listopadu 1964.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Zákon č. 86/1950 Sb., *trestní zákon*, ze dne 12. července 1950.

4.3 Rozhodnutí Krajského soudu v Brně č. 89/1953 Sb. rozh.

Na tomto místě bych se ráda věnovala judikatuře směřované pro mnou zpracovávané téma. Rozhodnutí Krajského soudu v Brně č. 89/1953 Sb. rozh. ze dne 11. března 1953 se zaobíralo skutkem pachatelky A, která poté, co své dítě přivedla na svět na záchodě, hodila jej do kalu, kde došlo k jeho udušení. Stejně tak soud posuzoval jednání pachatele B, který jakožto budoucí otec dítěte pachatelce A vyhrožoval opuštěním, narodí-li se jeho potomek a dokonce jí i naznačil, aby novorozence zbavila života. Po porodu do toalety byl navíc pachatelce nápomocen při úklidu známek, jež by odhalily tuto vraždu.⁹³

Krajský soud se v prvé řadě zabýval posouzením, zda pojetí úmyslu usmrtit své novorozeně již v období těhotenství brání posouzení skutku podle § 217 tr. zák., jako vraždy novorozeného dítěte matkou. Soud dospěl k závěru, že „nelze vyloučit, že obviněná A spáchala čin v rozrušení způsobeném porodem, v rozrušení vystupňovaném jednáním obviněného B, pod jehož vlivem již před porodem pojala vražedný úmysl.“⁹⁴ V podobném duchu se o téměř dva roky později vyjádřil i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí č. 17/1955 Sb. rozh. ze dne 13. listopadu 1954.⁹⁵

Neméně důležitým se stalo posouzení, zda jednání spočívající v návodu k usmrcení novorozence a v pomoci při zametání stop je možné posoudit jako návod či pomoc k trestnému činu vraždy novorozeného dítěte matkou dle § 217 tr. zák. Soud shledal, že privilegovaného trestného činu dle § 217 tr. zák. se může dopustit pouze speciální subjekt, kterým je matka, jež po emocionálně a fyzicky náročném porodu může jednat ve stavu rozrušení. Obviněný B jako nerodící osoba mužského pohlaví neměl šanci do tohoto stadia dospět a být tak trestán podle mírnějšího ustanovení. Proto ho krajský soud uznal vinným jako návodce k trestnému činu vraždy dle § 7 odst. 1, § 216 odst. 1 tr. zák.⁹⁶

4.4 Trestní zákoník z roku 1961

Roku 1961 byl vydán zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, ze dne 29. listopadu 1961, jenž působil na našem území až do účinnosti nynějšího trestního zákoníku, zákona č. 40/2009 Sb. Hmotněprávní kodex nabyl účinnosti dne 1. ledna 1962. Právní úprava nového trestního

⁹³ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 11. března 1953, sp. zn. 8 To 13/53.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 17/1955 Sb. rozh. ze dne 13. listopadu 1954.

⁹⁶ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 11. března 1953, sp. zn. 8 To 13/53. Srov. se zákonem č. 86/1950 Sb., *trestní zákon*, ze dne 12. července 1950.

zákonu se oproti zákonu č. 86 z roku 1950 lišila pouze trestní sazbou, jež byla opět výrazně snížena. Vzhledem k dlouhému období účinnosti tohoto zákona na československém území došlo mnohokrát k novelizaci různých jeho ustanovení.

Ženě, která při porodu nebo bezprostředně po něm úmyslně zavraždila dítě, jež porodila, hrozilo v souladu s § 220 trestního zákoníku odnětí svobody v rozmezí tří až osmi let. Snižování trestní sazby bylo pro tento trestní zákon, jak jsem již zmínila, charakteristické. Zatímco zákon předchozí stanovil za běžnou vraždu vězení trvající od 15 do 25 let, nový trestní zákon stanovil rozpětí 10 až 15 let.⁹⁷

Podle komentářů vydaných během účinnosti trestního kodexu z roku 1961 se za novorozeně, tedy objekt chráněný trestním zákonem, považovalo dítě od počátku porodu, kdy též přestávalo být pouhým plodem. Není rozhodné, zda bylo dítě oproštěno spojení s tělem rodičky, ani to, zda bylo vůbec životaschopné. Důležitá se stala způsobilost dítěte existovat mimo dělohu matky, jakýkoli zásah ve fázi tomu předcházející znamenal přerušování těhotenství.⁹⁸

K formulaci rozrušení způsobené porodem se často vyjadřovali ve svých rozsudcích soudci. Judikát č. 16/86 ho „považuje za stav výjimečného rozpoložení matky, které má původ ve fyziologických procesech vyvolaných porodem.“⁹⁹ Dobová literatura popisovala změny v duševním rozpoložení ženy vyvolané fyziologickými procesy během porodu. Díky tomu se ženě nerozvinul mateřský pud v plné míře. Nelze přitom zaměňovat stav rozrušení způsobeného porodem s duševní poruchou, která mohla vyloučit přičetnost rodičky a zbavit ji tak trestní odpovědnosti. Formulace rozrušení způsobené porodem představovalo zvláštní znak tohoto trestného činu, obecné podmínky trestní odpovědnosti musely být brány v potaz samostatně. Směrodatným pro určení, zda se vraždící rodička nacházela ve zmíněném stavu, byl posudek znalce v oboru porodnictví.¹⁰⁰

Doba vymezená pro spáchání trestného činu podle § 220 započala ve chvíli, kdy žena začala rodit. Konec naopak nebyl pevně vymezen, záleželo na okamžiku, kdy u rodičky

⁹⁷ § 220 „Vražda novorozeného dítěte matkou. - Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí své novorozené dítě při porodu nebo hned po něm, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let.“ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ze dne 29. listopadu 1961.

⁹⁸ MATYS, Karel a kol. *Trestní zákon: komentář. II., Část zvláštní. 2.* přepracované a doplněné vydání. Praha: Panorama, 1980, s. 697.

⁹⁹ Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. října 1985, sp. zn. Tpjf 24/85. Část nazvaná „Právní posouzení“.

¹⁰⁰ MATYS: *Trestní zákon: komentář...*, s. 697-699.

pominul výjimečný stav rozrušení způsobeného porodem. Toto údobí bylo třeba určit v případě pochybností znalecky.¹⁰¹

Z hlediska vnitřních znaků vyžadovala na rodiče subjektivní stránka zavinění úmyslné. K naplnění znaků skutkové podstaty stačil úmysl nepřímý.¹⁰² V souladu s vyjádřením Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. října 1985 č. 16/86 nešlo vyloučit aplikaci § 220 na případy, kdy se úmysl rodičky zabít své novorozeně vyvinul už před porodem.¹⁰³

Stejně jako u předchozí trestněprávní úpravy byli účastníci trestáni za návod či pomoc k trestnému činu vraždy podle §10 odst. 1 písm. b) nebo c) ve spojení s § 219. Shodně se dále i rodička mohla dopustit trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou jako přímá pachatelka, spolupachatelka či účastnice ve formě organizátorství, návodu či pomoci. Ovšem pouze za předpokladu že jako spolupachatelka či účastnice konala v zákonem vymezené době a současně se nacházela v definovaném zvláštním duševním rozpoložení.¹⁰⁴

Trestní zákon z roku 1961 stejně jako předchozí kodex pokládal vyvolání potratu nebo usmrcení plodu za těžkou újmu na zdraví, což zakotvil v § 89 v odst. 7 písm. g).¹⁰⁵ Soudní judikatura zdůraznila v rozhodnutí č. B 2/1987-10, že „*usmrcení plodu v těle matky nelze považovat za usmrcení člověka, tedy za usmrcení jiného ve smyslu ustanovení zvláštní části trestního zákona, obsahující tento znak, ale za způsobení újmy na zdraví samotné matce, součástí jejíhož těla dosud plod je*“.¹⁰⁶

Ve třech paragrafech upravoval kodex trestný čin nedovoleného přerušení těhotenství. Ustanovení § 229 zakotvovalo beztrestnost ženy, která si sama přeruší své těhotenství nebo o to požádá někoho, kdo následně nejedná v souladu s právními předpisy o umělém přerušení těhotenství. Trestné tak bylo v souladu s §§ 227 a 228 jednání pomocníka či návodce k nedovolenému přerušení těhotenství a také konání osoby, která přerušeni těhotenství protiprávně provádí, ať už se souhlasem těhotné nebo bez něj. Trest se zostřoval, došlo-li v důsledku protiprávního zákroku ke smrti budoucí matky nebo získala-li zákrok provádějící osoba značný prospěch či tento nedovolený čin spáchala vícekrát. Trestní kodex

¹⁰¹ Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, ze dne 29. listopadu 1961.

¹⁰² ŠÁMAL, Pavel, RIZMAN, Stanislav, PÚRY, František. *Trestní zákon: komentář*. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 1312.

¹⁰³ Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. října 1985, sp. zn. Tpjf 24/85.

¹⁰⁴ MATYS: *Trestní zákon: komentář...*, s. 698.

¹⁰⁵ VANTUCH, Pavel. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů: informace z judikatury: k 1. 8. 2011*. Olomouc: ANAG, 2011, s. 462.

¹⁰⁶ Rozhodnutí č. 2/1987 – 10 Bulletin Nejvyššího soudu ČR.

navíc opět trestal opuštění dítěte, bylo-li díky tomu vystaveno nebezpečí, a to ve svém § 212. Zákoník také upravoval v § 213 zanedbání povinné výživy.¹⁰⁷

4.5 Zákon o umělém přerušení těhotenství z roku 1986

Zákon České národní rady č. 66/1986 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 20. října 1986, nabyt účinnosti dne 1. ledna 1987. V rámci ochrany života a zdraví těhotné ženy a zakládání rodin a v rámci předcházení nežádoucího těhotenství upravil podmínky a pravidla umělého přerušování těhotenství. Tento zákon je stále platný a účinný.

V souladu s § 4 může být ženě těhotenství přerušeno, požádá-li o to písemně, je-li gravidní maximálně dvanáct týdnů a nebrání-li v provedení zákroku její zdravotní stav. Ve spojení s § 11 je též nutné, aby žena zákrok uhradila. Ustanovení § 5 umožňuje přerušit těhotenství ženě s jejím souhlasem nebo na její popud ze zdravotních důvodů, ať už na straně těhotné či jejího plodu. Těhotná dívka mladší šestnácti let musí k potratu zároveň disponovat povolením svého zákonného zástupce. Provedení interrupce u ženy mezi šestnáctým a osmnáctým rokem vyžaduje oznámení zákroku zdravotnickým zařízením jejímu zákonnému zástupci.¹⁰⁸

Zákon tedy zpřístupnil možnost uměle přerušit těhotenství všem ženám žijícím na našem území a svobodně tak rozhodnout o svém rodičovství. Ačkoli by se dalo očekávat masivnější využití tohoto interrupčního postupu, souběžný rozmach používání nejrůznějších moderních antikoncepčních metod naopak snížil množství prováděných potratů.

Podrobnosti k zákonu *o umělém přerušení těhotenství* stanovila Vyhláška Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 75/1986 Sb., *kteřou se provádí zákon České národní rady č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 28. listopadu 1986. Tato prováděcí vyhláška obsahla výčet zdravotních důvodů, jež nedovolovaly provedení interrupce. Příloha vyhlášky naopak vypočetla zdravotní komplikace, které umožňovaly uměle přerušit těhotenství v souladu s § 5 zákona *o umělém přerušení těhotenství*. Vyhláška uvedla i pokyny pro zdravotnická zařízení a zdravotnický personál, jak postupovat před a během provádění potratu.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, ze dne 29. listopadu 1961.

¹⁰⁸ Zákon č. 66/1986 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 20. října 1986.

¹⁰⁹ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 75/1986 Sb., *kteřou se provádí zákon České národní rady č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 28. listopadu 1986.

4.5.1 Vyhláška č. 11/1988 Sb.

Vyhláška Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 11/1988 Sb., *o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky*, ze dne 22. ledna 1988, byla účinná ode dne 1. března 1988. Stanovila zdravotnickým zařízením povinnost evidovat zakončení těhotenství buď potratem nebo porodem, ať už živého nebo mrtvého novorozeněte, dále smrt dítěte nastalou do jednoho týdne od jeho narození a také smrt rodičky do šesti týdnů od ukončení gravidity, jestliže souvisela s těhotenstvím, porodem nebo potratem. Tyto vypočtené události navíc musely být nahlášený v případě narození živého či mrtvého novorozence národnímu výboru pověřenému vedením matrik a příslušnému pediatrovi. Pokud se dítě narodilo mrtvé nebo zemřelo do sedmi dnů od porodu, případně zemřela-li rodička, bylo nutné uvědomit navíc ještě odborníka z oblasti gynekologie a porodnictví. Nahlášení potratů a ukončení mimoděložního těhotenství probíhalo podle zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství. Na základě uvedené evidence a povinných reportů se měly provést rozborý, jež by vedly k dalšímu zlepšení péče o těhotné, jejich plody, novorozence a ženy po porodu.¹¹⁰

Ustanovení §§ 2 až 4 vymezila důležité termíny použité ve vyhlášce. Například živé novorozeně muselo kromě známek života, jež se od předchozí vyhlášky nelišily, splňovat i požadavek váhy. Jeho porodní hmotnost nesměla klesnout pod 500 gramů, pokud se tak stalo, muselo přežít prvních čtyřadvacet hodin od porodu. Pod pojem narození mrtvého dítěte zahrnovala vyhláška případy úplného vyjití plodu z těla matky, přičemž plod nejevil žádnou ze známek života a jeho váha nebyla nižší než tisíc gramů. Vážil-li plod méně než tisíc gramů, nebo gravidita ženy nedospěla do dvacátého osmého týdne, nebo se u plodu vážícího méně než pět set gramů sice objevila některá ze známek života, ale nepřežil ani jeden celý den po porodu, nebo byla-li z dělohy ženy vyjmuta těhotenská sliznice či plodové vejce bez plodu, jednalo se v souladu s vyhláškou o potrat.¹¹¹

4.6 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSFR č. 25/1992 Sb.

Důležitým rozsudkem v oblasti rozebíraného tématu se stal judikát Nejvyššího soudu ČSFR č. 25 ze dne 10. července 1991. Jeho přínos shledávám jednak ve vymezení rozdílu

¹¹⁰ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 11/1988 Sb., *o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky*, ze dne 22. ledna 1988.

¹¹¹ Tamtéž.

mezi trestným činem opuštění dítěte a trestnými činy vraždy nebo vraždy novorozeného dítěte matkou. Dále soud v rozhodnutí blíže definuje pojem rozrušení způsobené porodem.

Soud se zabýval případem obviněné ženy R. P., která své zdravé a životaschopné novorozeně přivedla na svět na staveništi, aniž by se předtím na mateřství jakkoli připravovala. Ačkoli dítěti správně podvázala pupeční šňůru, nechala jej na místě zabalené v zástěře a svůj listopadový porod, stejně jako celé těhotenství, tajila. Novorozeně bylo objeveno na stavbě zcela náhodou a včas se dostalo do péče lékařů. Spekulace ohledně právního hodnocení ženina jednání vyvstaly zejména pro rodičkou tvrzený záměr vrátit se pro dítě později.

Rozdíl mezi trestným činem vraždy v § 219 zákona č. 140/1961 Sb., *trestního zákona* (dále jen tr. zák.), či vraždy novorozeného dítěte matkou uvedeným v § 220 tr. zák. a trestným činem opuštění dítěte podle § 212 tr. zák. spočívá v orientaci úmyslu. Podle rozsudku č. 25/1992 II.: „*O trestný čin opuštění dítěte může jít jen tehdy, když úmysl pachatele zahrnuje pouze vznik nebezpečí smrti anebo ublížení na zdraví.*“¹¹² Pokud ale pachatel ví, že je smrt reálná a pro tento případ je s tím srozuměn, naplňuje znaky trestného činu vraždy nebo vraždy novorozence matkou, případně jejich pokusu.

Zvláštní znak rozrušení způsobené porodem, jehož naplnění vyžadovala skutková podstata podle § 220 tr. zák., nelze směšovat s obecnými podmínkami trestnosti a zaměňovat jej za nepřičetnost. Otázka, zda pachatelka byla schopná rozpoznat nebezpečnost svého jednání a ovládnout ho, neměla tedy význam pro posouzení, zda jednala ve zvláštním psychickém stavu rozrušení způsobeném porodem. Zásadní roli v tomto případě hrál posudek znalce, konkrétně porodníka. Nejvyšší soud na základě takového posudku zdůraznil, že „*pôrodnicka prax potvrdzuje určité rozrušenie spôsobené pôrodom u každej rodičky. Jeho intenzita je determinovaná celým radom skutočností vzťahujúcich sa nielen k priebehu samého pôrodu, ale aj skutočností doliehajúcich na rodičku počas tehotenstva... Ak stav rozrušenia vyvolaný súhrnným vplyvom týchto skutočností na psychiku rodičky v čase pôrodu a hneď po ňom obmedzuje jej vôľu konať v záujme života dieťaťa, ide o stav páchatel'ky predpokladaný v ustanovení ust. § 220 tr. zák.*“¹¹³

¹¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSFR ze dne 10. července 1991, sp. zn. 1 Tzf 6/91.

¹¹³ Tamtéž.

5 Současná právní úprava

5.1 Trestní zákoník z roku 2009

Nynější právní úprava mnou zpracovávaného tématu vychází především ze zákona č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, ze dne 8. ledna 2009. Kodex je účinný ode dne 1. ledna 2010 a upravuje hmotněprávní oblast trestního práva. Dále zůstává účinná zákonná úprava umělého přerušení těhotenství, tedy zákon č. 66/1986 Sb.¹¹⁴ Některých dalších institutů především v oblasti prevence infanticidia se dotýká zákon č. 372/2011 Sb., *o zdravotních službách* a k němu se vztahující vyhláška č. 297/2012 Sb., *o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky* (dále také *o Listu o prohlídce zemřelého*).

Současná právní úprava zákona č. 40/2009 Sb. postihuje usmrcení novorozence matkou v § 142 jako vraždu novorozeného dítěte matkou. Dikce zákona zůstala v případě vraždy novorozence matkou nezměněna. Podle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku totiž právní úprava předchozího zákona v § 220 obstála. Nově je trestný čin zařazen hned na úvod zvláštní části do hlavy první trestných činů proti životu a zdraví, dílu prvního trestné činy proti životu, za trestné činy vraždy a zabití.¹¹⁵ Současné začlenění poukazuje především na důležitost hodnoty společností chráněného zájmu, jímž je ochraně lidského života přikládána nejvyšší pozornost. Umístění nám tedy naznačuje, že současná demokratická společnost již nepovažuje za absolutní prioritu střežit republiku a její politické zřízení s jejími hodnotáři, ale bránit život a zdraví každé osoby v ní se vyskytující.

Jelikož jde v případě vraždy novorozence matkou o trestný čin privilegovaný k trestnému činu vraždy podle § 140, nelze v praxi vysledovat jednočinný souběh těchto dvou trestných činů. Stejný poměr speciality má jednání vymezené § 142 i k trestnému činu zabití podle § 141 a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky uvedeném v § 146a. Z důvodu subsidiarity není možný ani jednočinný souběh s trestným činem neposkytnutí pomoci uvedeným v § 150. A samozřejmě, jak jsem již uvedla ve výše rozebraném judikátu

¹¹⁴ Zákon č. 66/1986 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 20. října 1986, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁵ § 142 „*Vražda novorozeného dítěte matkou - Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozené dítě, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let.*“ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, ze dne 8. ledna 2009, ve znění pozdějších předpisů.

R 25/1992, nemůže dojít ani k jednočinnému souběhu s trestným činem obsaženým v § 195, opuštěním dítěte nebo svěřené osoby.¹¹⁶

Objektem privilegovaného trestného činu v § 142, neboli zájmem chráněným trestním zákoníkem, je lidský život novorozencův. Stejně jako v předešlých dvou trestněprávních úpravách, dítě nemusí být životaschopné, stačí jeho způsobilost krátkodobého přežití mimo dělohu rodičky. Lidským jedincem se novorozenec stává na začátku porodu,¹¹⁷ přičemž není nutná úplná separace těl dítěte od rodičky. Do doby než začne dítě opouštět tělo matky, je považován za pouhý plod a na trestné činy mířené proti němu se aplikují ustanovení zvláštní části trestního zákoníku, hlavy první, dílu čtvrtého mířené proti těhotenství ženy.¹¹⁸

Objektivní stránka trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou spočívá v usmrcení. Nezáleží, koná-li rodička aktivně, například dítě uškrtí, zlomí mu vaz, udusí ho, nebo novorozeněti pouze po porodu neposkytne potřebnou péči, ve smyslu zavnutí dítěte do dečky, aby neprochladlo, nebo jej třeba zanechá na místě, kde jej porodila, jež je k tomu zcela nevhodné. Je třeba, aby u dítěte nastala cerebrální smrt, tedy odumření mozku. Smrt lze totiž konstatovat pouze ve chvíli, kdy již není reálně možné obnovení všech životních funkcí. Došlo-li by pouze ke smrti klinické, posuzovalo by se jednání jako pokus trestného činu podle § 142.¹¹⁹

Rodička se činu musí dopustit v rozrušení způsobeném porodem, nadále vykládaném podle výše uvedené judikatury. Vzhledem k tomu, že žena usmrcuje své právě narozené dítě v tomto zvláštním psychickém rozpoložení je nasnadě, zda-li se trestný čin podle § 142 neblíží svou povahou spíše definici zabití, jak je uvedeno v § 141, než vraždě, kterážto je obsažena již v samotném pojmenování trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. Rozrušení způsobené porodem navozuje rodičce takové psychické rozpoložení, v rámci kterého je apatická vůči okolním podnětům a její mateřský pud nedojde plného rozvinutí. Tento ženin stav zapříčinil právě prodělávaný či již ukončený porod. Nesmí být jiného původu. Nachází-li se rodička v tomto psychickém stavu, je splněn zvláštní znak skutkové podstaty trestného činu uvedeného v § 142. Tento atribut tedy nelze směřovat s obecnými podmínkami trestnosti uvedenými v § 26 o nepřičetnosti a § 27 o zmenšené přičetnosti.

¹¹⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1499.

¹¹⁷ Je nutné rozlišit tento počátek porodu z právního hlediska, od medicínského pohledu na uváděnou problematiku. Podle gynekologicko – porodnické literatury spadá počátek porodu pod tak zvanou první dobu porodní, již je míněn nástup porodních bolestí u těhotné ženy. ZWINGER, Antonín a kol. *Porodnictví*. Praha: Galén, 2004, s. 132.

¹¹⁸ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 1497.

¹¹⁹ Tamtéž.

Pro účely trestního řízení posuzuje porodník, který je znalcem, zda žena konala v rozrušení způsobeném porodem.¹²⁰

Zároveň skutková podstata vyžaduje spáchání vraždy novorozence v době při porodu, tedy od jeho počátku do jeho ukončení, nebo bezprostředně po něm. Porod je z trestněprávního pohledu zahájen, jakmile potomek začne opouštět tělo rodičky, případně otevřením těla matky při provádění císařského řezu. Konec porodu spadá v jedno s porodnicí vymezenou třetí dobou porodní, kteroužto uzavírá porod lůžka.¹²¹ Dopustí-li se rodička smrtelného jednání v údobí bezprostředně po porodu, posoudí znalec z oboru zdravotnictví, odvětví porodnictví, zda u ní rozrušení způsobené porodem v době činu stále existovalo, či nikoli. Obecně se má za to, že výjimečný stav poporodního psychického rozpoložení čerstvé matky trvá maximálně několik hodin po porodu. Po této fyzicky i psychicky namáhavé aktivitě totiž žena zpravidla usne, čímž dojde ke zklidnění těla i myslí a také vyrovnání hladiny hormonů.¹²² Může se však stát, že rozrušení způsobené porodem trvá u porodivší matky ještě několik dnů po porození potomka. Za povšimnutí jistě stojí změna formulace oproti předchozí právní úpravě. Nový trestní zákoník použil místo spojení hned po porodu výraz bezprostředně po něm, čímž je zdůrazněno časové hledisko požadované skutkovou podstatou k naplnění.¹²³

Subjektem trestného činu, neboli pachatelem, může být, jak z výše uvedeného vyplývá, pouze matka novorozence. V souladu s dikcí § 114 odst. 1 je pachatelem trestného činu podle § 142 konkrétní subjekt, tedy matka novorozeněte. Zákon totiž vyžaduje, aby pachatel disponoval zvláštní vlastností, způsobilostí nebo postavením.¹²⁴

Rodička se může též dopustit kterékoli formy účastenství na tomto trestném činu, včetně spolupachatelství. Naopak jakýkoli jiný účastník rozdílný od matky dítěte bude potrestán buď jako návodce nebo pomocník k trestnému činu vraždy podle § 24 odst. 1 písm. b) nebo c), § 140 nebo zabití podle § 24 odst. 1 písm. b) nebo c), § 141 a nikoli podle § 142. Z povahy věci také logicky vyplývá, že subjektem tohoto trestného činu nemá možnost být právnická osoba. Ve výčtu trestných činů, jichž se může dopustit právnická

¹²⁰ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 1498.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² KUČERA, Jirí. Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 5, s. 141.

¹²³ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 1498.

¹²⁴ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 1269.

osoba, není v § 7 zákona č. 418/2011 Sb., *o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*, o vraždě novorozence matkou ani zmínka.¹²⁵

V případě naplnění subjektivní stránky tento trestný čin vyžaduje úmysl matky zabít svou právě narozenou ratolest. Přičemž obligatorní znak skutkové podstaty ve formě zavinění bude naplněn, pojme-li matka úmysl alespoň nepřímý. V souladu s ustáleným názorem soudů není právní kvalifikaci o spáchání vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142 na překážku, vznikal-li již před porodem úmysl usmrtit svého potomka. Tento názor je vyjádřen také například v soudních rozhodnutích č. R 16/1986, R 7/1955 nebo R 89/1953.¹²⁶

Ve zvláštní části trestního zákoníku hlavně první dílu čtvrtém jsou dále upraveny trestné činy proti těhotenství ženy. Patří mezi ně § 159 nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu ženy, § 160 upravuje stejný trestný čin pouze se souhlasem ženy, § 161 penalizuje čin pomoci těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství a § 162 pak svádění těhotné ženy k takovému činu. Zásadním je § 163, jenž zakotvuje beztrestnost těhotné ženy, dopustí-li se výše uvedených trestných činů čtvrtého dílu. § 196 a následující postihují zanedbání povinné výživy, u kterého se nově objevuje možnost postihnout neplatiče omezením spočívajícím ve zdržení se řízení motorových vozidel.¹²⁷

5.2 Zákon o zdravotních službách z roku 2011

V roce 2011 vznikl nový zákon č. 372/2011 Sb., *o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování* (dále také *zákon o zdravotních službách*), ze dne 6. listopadu 2011. Účinnost zákonu nastala dne 1. dubna 2013 a trvá stále. Pitvami se zabývá § 88. Ve svém prvním odstavci rozlišuje čtyři druhy pitev ke zjištění příčin úmrtí, zdravotního stavu a v neposlední řadě též k výuce. Jedná se o pitvy patologicko-anatomické, zdravotní, soudní a anatomické. Podle § 88 odst. 2 „*se obligatorně provádějí patologicko-anatomické pitvy:*

- a) *u žen, které zemřely v souvislosti s těhotenstvím, porodem, potratem, umělým přerušením těhotenství nebo v šestinedělí,*
- b) *u plodů z uměle přerušovaných těhotenství provedených z důvodů genetické indikace nebo indikace vrozené vývojové vady plodu,*

¹²⁵ ŠÁMAL: *Trestní zákoník: komentář...*, s. 1498.

¹²⁶ VANTUCH: *Trestní zákoník...*, s. 468-469.

¹²⁷ Srov. s JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2013, s. 224-281.

c) u dětí mrtvě narozených a u dětí zemřelých do 18 let věku,¹²⁸

Jestliže k úmrtí u výše uvedených případů dojde náhle a neočekávaně nebo násilně, případně je-li na vině poskytovatel zdravotnických služeb, uskutečňuje se povinně pitva zdravotní, již provádí soudní lékaři. Soudní pitvy jsou realizovány, padne-li podezření na úmrtí způsobené trestným činem. Také tyto pitvy provádějí soudní lékaři a náklady s nimi spojené hradí orgán činný v trestním řízení, jež takové pitvy nařizuje.¹²⁹ Vyhláška č. 297/2012 Sb., o Listu o prohlídce zemřelého, ze dne 5. září 2012, účinná od dne 1. ledna 2013, stanoví náležitosti, jež musí obsahovat hlášení o ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a o smrti matky, jež nastala ve spojitosti s porodem, potratem, šestinedělím či do roka po ukončení těhotenství.¹³⁰

Významným prvkem v oblasti ochrany reprodukce obyvatelstva se stal Národní registr reprodukčního zdraví. Tento registr zastřešil Národní registr rodiček, Národní registr novorozenců, Národní registr vrozených vývojových vad, Národní registr potratů a Národní registr asistované reprodukce do jedné instituce. Důležitost registru spočívá v získávání osobních údajů umožňujících identifikaci těhotných, rodících a uměle oplodněných žen, těch, kterým bylo uměle přerušeno těhotenství, jimž byl vyvolán potrat, nebo potratily samovolně. Dále je v registru možné vysledovat údaje o nově narozených dětech, zdravotnických ústavech, jež se v průběhu reprodukčního procesu o těhotné, rodící a porodivší s jejich ratolestmi staraly.¹³¹ Cílem spojení výše uvedených registrů je lepší koordinace a orientace v informacích v nich obsažených. Osobně sjednocený registr považují za nepostradatelný element nejen v současné péči a prevenci infanticidií díky evidenci těhotných žen a dohledu nad nimi. Registr bude jistě užitečný i v budoucnu, jakožto statistický přehled nebo třeba studijní materiál pro odborníky v oblasti reprodukční medicíny či genetiky.

V rámci eliminace vraždění novorozenců matkami, jež neunesly hanbu za mimomanželský poměr a za očekávání nelegitimního potomka, je rodičkám poskytnuta možnost absolvovat porod v utajení. Mezi podmínky jeho realizace, uvedenými v § 37 *zákona o zdravotních službách* (dále jen z. o zdr. sl.), patří trvalý pobyt těhotné ženy na našem území, písemná žádost o utajený porod a současně prohlášení, že se o potomka nechystá starat. Pokud má rodička manžela, nesmí mu navíc svědčit domněnka otcovství. V souladu s § 56 z. o zdr. sl. jsou vedeny údaje zdravotnické dokumentace umožňující identifikaci těhotné

¹²⁸ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ze dne 6. listopadu 2011, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Vyhláška č. 297/2012 Sb., o Listu o prohlídce zemřelého, ze dne 5. září 2012, ve znění pozdějších předpisů.

¹³¹ Národní zdravotní registry [online]. Uzis.cz [cit. 12. září 2015]. Dostupné na: <http://www.uzis.cz/registry/narodni-zdravotni-registry>.

a rodičky zvláště od údajů ostatních. Po ukončení hospitalizace ženy, jež podstoupila utajený porod, se obě části zdravotnické dokumentace spojí a zapečetí. K jejímu otevření může dojít pouze z rozhodnutí soudu nebo na vyžádání ženy, jež se podrobila utajení svého porodu.¹³²

Ustanovení § 82 odst. 2 z. o zdr. sl. vymezuje pojem plod po potratu jako plod zcela vyšlý z těla rodičky, o němž platí, že neprojevuje žádnou ze známek života, přičemž jeho váha buďto nedosahuje ani pět set gramů, anebo gravidita nepřesáhla dvaadvacet týdnů.¹³³ Toto ustanovení definuje případy, kdy došlo k potratu a odlišuje tak plod od novorozence.

5.3 Rozrušení způsobené porodem

U privilegované skutkové podstaty vraždy novorozeného dítěte matkou považují za klíčové především zohlednění psychického rozpoložení rodičky nazývané současnou právní úpravou jako rozrušení způsobené porodem. Nejenže představuje argument pro zmírnění postihu oproti prosté vraždě, je také velmi nadčasovým a výstižným shrnutím složitých biologických procesů v těle ženy při porodu využitelným pro právní účely. Tento pojem proto téměř na samý závěr svojí práce vymezují nikoli pouze tak, jak je formulován nyní, nýbrž také jak byl pojímán v minulosti s ohledem na sledované období.

Ačkoli osvícenská trestněprávní úprava nezohledňovala zvláštní psychický stav, v němž se rodící žena nacházela, počínaly v hlavách právníků již v tomto období vznikat první myšlenky, zvažující úlohu přeměn v těle rodičky. Což byl spíše marginální důvod proč definovat tento trestný čin vyjádřený v *Kindsmorddebatte* v rámci celoevropských právnických diskusí.¹³⁴ Přelom 19. a 20. stol. následně opanovala teorie komplementarismu. Vyznačovala se upřednostněním vládnoucího mužského světa, jež ženy pouze doplňují. Tato teorie ruku v ruce se vznikem nových lékařských oborů, jako byla třeba fyziologie, upozadila ženu jako bytost s menším mozkiem a dalšími biologickými nevýhodami. Psychiatrie s psychologii navíc přisoudily něžnému pohlaví tak zvaný hysterismus, jež označily za typicky ženský neduh. Toto momentální šílenství shledávali vědci u žen především v období pravidelného měsíčního krvácení, těhotenství, porodu a šestinedělí. Hysterismus, jímž byly ohroženy zejména v uvedených životních fázích, oslaboval jejich vůli, což následně snižovalo odpovědnost za infanticidium spáchané v tomto stavu.¹³⁵

¹³² Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ ULBRICHT: *Kindsmord in der Früheren...*, s. 235-245.

¹³⁵ TINKOVÁ: *Tělo, věda, stát...*, s. 65-87.

V pozdějších trestněprávních úpravách byl novověký výraz hysterismus nahrazen pojmem rozrušení způsobené porodem. I tento stav oslaboval ve výsledku odpovědnost rodičky za usmrcení novorozence. Za nejhojnější příčinu všech poporodních poruch označuje v současnosti vědecká literatura především hormonální změny, jež samotný porod způsobuje. Nejčastěji je stav zvláštního psychického rozpoložení novopečené matky připisován náhlému poklesu tak zvaného progesteronu ve třetí době porodní po porodu placenty.¹³⁶ Jedná se o hormon adrenální, jehož okamžitý pokles může zapříčinit nerovnováhu ve vztahu k ostatním adrenálním hormonům. Ve výsledku tento proces může vést k fyzickým a psychologickým symptomům, jako jsou časté změny nálad, snížená schopnost vypořádat se s každodenními problémy, natož pak s těmi závažnějšími, či fyzická vyčerpanost. Odborná literatura navíc uvádí jakožto významný faktor vázající se na emocionální stabilitu rodičů ženy sociokulturní zázemí. To, jak se tělo a psychika ženy vypořádá s porodem, záleží totiž také na míře stresu, kterému byla vystavena v průběhu těhotenství a porodu. Špatná životní situace a chabé či úplně chybějící zázemí, ve kterém se žena nachází v období gravidity, má obrovský vliv nejen na její rozhodnutí zbavit své novorozeně života, ale také na propuknutí poporodní sklíčenosti. Tu trestní zákoníky soudobé i minulé zohledňují a zmírňují trestní postih rodiček, jež zavraždí vlastního novorozeného potomka. Z toho jasně vyplývá, že u žen s dobrými rodinnými vztahy a vazbami, solidním finančním zajištěním a stabilním bydlením existuje výrazně nižší míra rizika spáchání infanticidia. Toto nebezpečí se také snižuje s vyšší inteligencí a vyšším dosaženým vzděláním rodičů žen.¹³⁷ V neposlední řadě je důležité zmínit, že vznik poporodní poruchy ovlivňuje velmi výrazně také fyzická náročnost porodu. Větší náchylnost k emocionální nestabilitě se tak projeví u žen, jež podstoupily těžký bolestivý a dlouhotrvající porod.¹³⁸

Tyto stavy bývají odbornou literaturou označovány za poporodní deprese či poporodní sklíčenost a v nejzávažnějších případech mohou přerůst v laktační psychózu.¹³⁹ Ta je z trestněprávního pohledu považována za duševní poruchu a proto se z hlediska podmínek trestnosti pojí s obligatorními znaky skutkové podstaty, nikoli se zvláštními znaky jako je rozrušení způsobené porodem. Způsobí-li matka smrt svého dítěte v důsledku laktační psychózy, zkoumá se podle §§ 26 a 27 zákona č. 40/2009 Sb., *trestního zákoníku*, míra její

¹³⁶ BINDER, Tomáš a kol. *Porodnictví*. Praha: Karolinum, 2011, s. 83.

¹³⁷ LUXOVÁ, Alena. Problém infanticidy ve vzorku trestanek v ženské trestnici v Řepích. *Historická demografie*, 2005, č. 29, s. 139-200.

¹³⁸ Tamtéž, s. 64-79.

¹³⁹ RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Překlad Lukáš Gjuríč. Praha: Karolinum, 2003, s. 103-110.

příčetnosti v době spáchání skutku. Nacházela-li se žena díky této duševní poruše ve stavu nepřičetnosti, protože nebyla schopna rozpoznat nebezpečnost svého jednání nebo své chování ovládnout, vede tento nedostatek k zániku trestní odpovědnosti matky za spáchaný čin. Zatímco tedy v důsledku laktační psychózy může být žena až beztrestná, v případě rozrušení způsobeného porodem dojde pouze k mírnějšímu posouzení skutku v rámci naplnění zvláštního znaku skutkové podstaty, jež tento čin sice privileguje oproti prosté vraždě, nenechává ho ale bez postihu.¹⁴⁰

Současná česká antenatální péče, čili odborná starostlivost o gravidní ženy, připadá lékařům, konkrétně odborníkům z oblasti gynekologie a porodnictví. Poradny zřizované při nemocnicích zajišťují monitoring průběhu těhotenství, vývoje plodu, zdraví těhotné ženy a rizikových faktorů na ně působících. Co se týče samotného porodu, současná lékařská věda ho dělí na tři fáze. První dobu porodní zahajuje nástup pravidelných kontrakcí a postupně se otevírá děložní hrdlo a branka. Během druhé doby porodní dojde k úplnému rozevření rodidel a vrcholí okamžikem, kdy plod dospěje k samotnému porodu. Třetí doba porodní nastává porodem plodu a je dokončena porodem placenty. Porod vedený lékařem se skládá z postupů zabezpečujících co nejhladší průběh porodu v souladu s nejmodernějšími lékařskými postupy, eliminujícími co nejvíce stres rodičky a zkracujícími dobu porodu na možné minimum. K tomu slouží tak zvaná strategie vedení porodu, jež zohledňuje rizikovost porodu, stadium těhotenství a porodu, způsob vedení porodu a jeho jednotlivých fází a v neposlední řadě i potřebu dohledu nad ženou a péče o ni. Vzhledem k tomu, že je porod pro nastávající matku velmi fyzicky a emocionálně náročný, vyžaduje celý proces od lékaře porodníka náležitý přístup. Nejenže musí disponovat potřebnými lékařskými znalostmi, bylo by také dobré, aby je uměl reprodukovat rodičce spolu s postupem, který při jejím porodu volí. Za účelem co největší možné eliminace stresu nastávající matky je dále vhodné, aby porodník byl ženě oporou. Zná-li navíc rodička svého porodníka již z prenatální poradny, vybuduje si k němu důvěru, jež má také pozitivní účinek na její psychiku. Nicméně zajistit, aby nastávající matka skutečně rodila u předem určeného porodníka, často nelze vzhledem ke spontaneitě porodu a způsobu organizace práce lékařského personálu v porodnicích.¹⁴¹

Současnou právní úpravu infanticidia podle § 142 zákona č. 40/2009 Sb., *trestního zákoníku*, považují na základě výše nastíněného za plně vyhovující. Z hlediska nutnosti změny formulace zákona či vyplnění mezer v zákoně neshledávám po svém bádání v této

¹⁴⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, ze dne 8. ledna 2009, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴¹ BINDER: *Porodnictví...*, s. 64-79.

oblasti potřebu tak činit. Prostor pro zlepšení naopak zcela jistě existuje v rámci dalších prostředků, jakými jsou sociální kontrola, povinné hlášení každého porodu a jeho následků, možnost využít utajeného porodu či existence schránek a ústavů pro odložení nechtěného potomka. Tyto nástroje však nejsou předmětem mého zkoumání, proto je podrobněji neanalyzuji.

Závěr

Usmrcení jakéhokoli života vnímá společnost odnepaměti negativně. Posouzení činu zabítí novorozeného dítěte jeho biologickou matkou však prošlo velkým vývojem. Usmrcení nového života ve starověku představovalo regulaci počtu obyvatel, potažmo členů domácnosti, jež už by rodina neuživila. Ve středověku sice tento trestný čin nebyl v souladu s křesťanskou naukou, nicméně se před ním často přivíraly oči. Od novověku je možné vypátrat první právní úpravu infanticidia, která byla nekompromisní. Ve znamení oka za oko trestala zmaření života zahrabáním hříšnice zaživa a probodnutím jejího srdce kulem, všemu navíc předcházela tortura, jež měla za úkol vymámit z pachatelky přiznání. S nástupem osvícenských myšlenek začaly do právních předpisů pronikat humanitní myšlenky, jež nejprve odstranily z právní úpravy usmrcení novorozence matkou trest smrti a postupně také torturu. Trestní kodexy začaly také zohledňovat mimořádný stav rodičky, ve kterém se nacházela během a bezprostředně po porodu a označily ho za rozrušení způsobené porodem. Za splnění uvedených předpokladů právní úprava privilegovala trestný čin, při němž rodička usmrtila vlastního potomka, čímž v průběhu staletí snižovala trestní postih pachatelky až do dnešní podoby. To znamená, že za takový čin je možné ženě udělit výrazně nižší trest než pachateli vraždy. Je důležité poznamenat, že hodnocení, zda se rodička nacházela ve stavu rozrušení způsobeného porodem, provádí lékař porodník. Tento stav je totiž závislý na hormonálních a fyziologických změnách v těle rodičky, což může spolehlivě posoudit pouze odborník. Z výše popsaného tedy jasně vyplývá, že infanticidium prošlo fází, kdy nebylo kriminalizováno, přes postihování činu trestem smrti, až po jeho postupné zmírňování do dnešní podoby dle § 142 zákona č. 40/2009 Sb, *trestního zákoníku*. Po určitou dobu lze také vyzorovat směšování infanticidia s trestným činem nedovoleného vyhánění plodu z těla matky.

Po celou dobu vývoje právní úpravy infanticidia si panovníci i zákonodárci uvědomovali, že ačkoli je nutné definovat tento trestný čin, daleko efektivnější by byla prevence. Eliminace příčin vedoucích rodičky k usmrcování vlastních potomků byla pomalá a trvá nadále. Někteří osvícenští panovníci proto prosazovali netrestání smilstva. Odpadla by tak obava matek, že budou stíženy za zplození potomka mimo manželství a v teoretické rovině měla být též eliminována hanba za takový trestný čin. Zrovnoprávnění manželských a nemanželských potomků mělo také přispět k udržení počestnosti ženy. Nicméně společnost v tomto směru ustrnula. I přes dočasnou legalizaci smilstva a krátké období zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí stejně neprovdaným matkám hanbu přisuzovala,

což se nepříznivě odráželo v reálném životě svobodných matek. I v dnešní době přes dekriminizaci smilstva a potratů, přes plné zrovnoprávnění manželských i nemanželských potomků, přes existenci antikoncepčních prostředků, a institutů plánovaného rodičovství a utajených porodů, dochází k úmrtí novorozenců odhozených například do popelnic a odůvodňování činu strachem z ostudy a hanby. Na poli právním již více nelze eliminovat strach pachatelek z hanby, protože zůstává pouze v hlavách některých členů společnosti.

Jedním z veledůležitých prvků prevence infanticidia se stala sociální kontrola gravidních žen, pokud v minulosti nenahlásila těhotenství porodní bába, ani rodina budoucí matky či žena sama, udělal to někdo ze sousedů. Také v současnosti existuje právní předpis, který označuje osoby povinné nahlášením přírůstku do rodiny. Sociální kontrola je prováděna skrze tak zvaný Národní zdravotnický informační systém. Tak jako v minulosti, tak i v současnosti se najdou ženy, jimž se těhotenství podaří utajit před okolím i před úřady. Nenapadá mě, jak účinně zajistit nahlášení každého těhotenství. Snad kromě finančního příspěvku, poskytnutého budoucí matce, která oznámí na příslušných místech svou graviditu. V takovém řešení nacházím mnohá úskalí, zvláště pokud by se jednalo o ženy s chybějícím sociálním zázemím. Myslím, že v podobných případech, by lépe posloužila centra, jež by neplánovaně otěhotněvším v tíživé životní situaci nabídla útočiště a současně by disponovala programy, jež by umožnily opuštěným gravidním ženám nebo ženám i s jejich rodinou postavit se na vlastní nohy a zabezpečit sebe i své potomky. A protože v případě páchaní infanticidií by bylo vůbec nejúčinnějším řešením předejít neplánovanému těhotenství, nabízí se také možnost zpřístupnit více antikoncepční prostředky. I vůči této alternativě se stavím spíše skepticky. Odhlédnu-li totiž od zdravotních rizik, která antikoncepční prostředky s sebou pro své uživatele nesou, tak i pokud by byly poskytovány zdarma, nelze vynutit jejich používání. Na základě současných zkušeností se proto domnívám, že i nadále bude docházet k případům odkládání dětí do babyboxů a bohužel i na místa k tomu daleko méně vhodná anebo dokonce k vraždění novorozenců jejich zploditelkami. Určitým řešením, které by mohlo snížit počet matkami zavražděných novorozenců, by proto byla srozumitelnější reprodukce existujícího institutu utajených porodů široké veřejnosti.

Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy

- *Constitutio Criminalis Theresiana, aneb římské císařské v Uhřích a Čechách etc. etc. Královské apoštolské milosti Marie Terzie arcý-kněžny rakouské... hrdelní právní řád.* Vídeň: J. T. Trattner, 1769. Dostupné na <http://eod.vkol.cz/iii32047/>.
- *Práva všeobecná nad proviněními, a jich trestmi.* Vídeň: J. T. Trattner, 1787.
- *Knihy práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky.* Vídeň: J. T. Trattner, 1804.
- Zákon č. 117/1852 ř. z., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, ze dne 27. května 1852, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. ledna 1927.
- Nařízení Ministerstva vnitra a práv č. 26/1855 ř. z., *o soudním ohledání mrtvol*, ze dne 28. ledna 1855.
- Zákon č. 119/1873 ř. z., *trestní řád*, ze dne 23. května 1873.
- Výnos Českého místodržitelství č. 61/1894 ř. z., ze dne 1. července 1894.
- Nařízení Národního výboru Československého č. 28/1918 Sb. z. a n., *o amnestii*, ze dne 5. listopadu 1918.
- *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1926.
- Zákon č. 86/1950 Sb., *trestní zákon*, ze dne 12. července 1950, ve znění zákona č. 68/1957 Sb.
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 361/1952 ú. l., *o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dětí po porodu a úmrtí matek*, ze dne 11. prosince 1952.
- Zákon č. 68/1957 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 19. prosince 1957.
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 249/1957 ú. l., *kteřou se provádí zákon o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 21. prosince 1957. Příloha vyhlášky č. 249/1957 ú. l.
- Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, ze dne 29. listopadu 1961.

- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 194/1964 Sb., *o povinném hlášení živě a mrtvě narozeného plodu, úmrtí dítěte do sedmi dnů po porodu a úmrtí matky*, ze dne 24. listopadu 1964.
- Zákon č. 66/1986 Sb., *o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 20. října 1986.
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 75/1986 Sb., *kteřou se provádí zákon České národní rady č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství*, ze dne 28. listopadu 1986.
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 11/1988 Sb., *o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky*, ze dne 22. ledna 1988.
- Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, ze dne 8. ledna 2009, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 372/2011 Sb., *zákon o zdravotních službách*, ze dne 6. listopadu 2011, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 297/2012 Sb., *o Listu o prohlídce zemřelého*, ze dne 5. září 2012, ve znění pozdějších předpisů.

Komentáře

- KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935.
- MIKULOVÁ, Marie. *Žena v právním řádě československém*. Praha: M. Mikulová, 1936.
- PREININGER, Vladimír (ed.). *Sbírka zákonů a nařízení o zdravotnictví, se zvláštním zřetelem ku zemím koruny české*. Praha: Bursík & Kohout, 1900.
- GLOGAR, Rudolf a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Orbis, 1958.
- ŠIMÁK, Jaroslav a kol. *Trestní zákon: komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953.

- MATYS, Karel a kol. *Trestní zákon: komentář. II., Část zvláštní. 2. přepracované a doplněné vydání.* Praha: Panorama, 1980.
- ŠÁMAL, Pavel, RIZMAN, Stanislav, PŮRY, František. *Trestní zákon: komentář. 6. doplněné a přepracované vydání.* Praha: C.H. Beck, 2004.
- VANTUCH, Pavel. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů: informace z judikatury: k 1.8.2011.* Olomouc: ANAG, 2011.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář. 2. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2012.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 4. aktualizované vydání.* Praha: Leges, 2013.

Monografie

- PAVEL KRYSTYAN Z KOLDÍNA. *Práva městská království českého a markrabství moravského. 5. vydání.* Praha: Všehrad, 1876.
- RAUSCHER, Rudolf. *Usmrcení člověka v trestním právu zemském.* Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927.
- LENDEROVÁ, Milena a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
- FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách: nové vydání rozšířené o paměti prvního československého kata Leopolda Wohlschlagera: Ve službách spravedlnosti za Rakouska i za Republiky. 3. rozšířené vydání.* Praha: Rybka, 2007.
- ULBRICHT, Otto. *Kindsmord und Aufklärung.* München: Oldenbourg, 1990.
- TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa.* Praha: Argo, 2004.
- DIBELKA, Jaroslav. *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství: Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století.* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2012.

- RADBRUCH, Gustav. *Geschichte des Verbrechens, Versuch einer historischen Kriminologie*. Frankfurt am Main: Eichborn, 1991.
- KLABOUC, Jiří. *Osvícenské právní nauky v českých zemích*. Praha: ČSAV, 1958.
- GERYK, Josef. *Osvícenské právnictví – základ novodobého práva*. Brno: V tribunu EU, 2008.
- VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1970.
- TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010.
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010.
- MITTERAUER, Michael. *Ledige Mütter: zur Geschichte illegitimer Geburten in Europa*. München: C. H. Beck 1983.
- VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
- ZAPLETAL, Josef. *Úmyslná usmrcení: (kriminologická a trestněprávní studie)*. Praha: Výzkum. ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980.
- ZWINGER, Antonín a kol. *Porodnictví*. Praha: Galén, 2004.
- BINDER, Tomáš a kol. *Porodnictví*. Praha: Karolinum, 2011.
- RENZETTI, Claire M. a CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Překlad Lukáš Gjurič. Praha: Karolinum, 2003.

Články v časopisech a ve sbornících

- ŠTACHOVÁ, Naďa. Inspirační zdroje Koldínových Práv městských. Výzvy kodikologie české romanistice. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, roč. 21, s. 262-269.

- TINKOVÁ, Daniela. Ilegitimita a „nová ekonomie života“ v osvětské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti. *Historická demografie*, 2003, č. 27, s. 133-172.
- ČERNÁ, Lenka. Smilnice a matky vražednice. *Zpravodaj Historického klubu*, 2008, roč. 19, č. 1-2, s. 7-23.
- KUČERA, Jiří. Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. *Trestněprávní revue*, 2003, č. 5, s. 141.
- LUXOVÁ, Alena. Problém infanticidy ve vzorku trestanek v ženské trestnici v Řepích. *Historická demografie*, 2005, č. 29, s. 139-200.
- JABLONICKÝ, Tomáš. Pokus o reformu československého trestního práva - osnova trestního zákona z let 1921-1926. *Právněhistorické studie*, 2013, roč. 43, s. 90-91.
- ULBRICHT, Otto. Kindschmord in der Früheren Neuzeiten. In GERHARD, Ute (ed.). *Frauen in der Geschichte des Rechts*. München: C.H. Beck, 1997, s. 235-245.
- TINKOVÁ, Daniela. Zločin a trest na prahu občanské společnosti. Zrození „osvětské“ kriminální politiky v habsburské monarchii (cca 1780-1852). In KOŘÍNKOVÁ, Lucie, PETRBOK, Václav, a RANDÁK, Jan (edd.). *Zločin a trest v české kultuře 19. Století: sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*. Praha: Academia, 2010, s. 11.
- SALÁK, Pavel, TAUCHEN, Jaromír (edd.). *Československé trestní právo v proměnách věků: (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

Judikatura

- Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 11. března 1953, sp. zn. 8 To 13/53.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 17/1955 Sb. rozh. ze dne 13.11.1954.
- Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. října 1985, sp. zn. Tpjf 24/85.

- Rozhodnutí č. 2/1987 – 10 Bulletin Nejvyššího soudu ČR.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSFR ze dne 10. července 1991, sp. zn. 1 Tzf 6/91.

Internetové zdroje

- Národní zdravotní registry [online]. Uzis.cz [cit. 12. září 2015]. Dostupné i na <http://www.uzis.cz/registry/narodni-zdravotni-registry>.

Shrnutí

Práce obsahuje především rozbor trestněprávních úprav usmrcení novorozence matkou vztahujících se na území dnešní České republiky v době osvícenského absolutismu, ve stoletích předcházejících rozpadu monarchie, v období Československa až po současnost. Podle jednotlivých právních úprav, které ve sledovaném období vznikly, je práce chronologicky členěna. Historická metoda bádání byla užita také k osvětlení společenského pozadí tématu. Objasňuje pohled okolí na matky otěhotněvší mimo manželství, na jejich nemanželské potomky i na případné infanticidní jednání. Práce je orientována na obsah jednotlivých skutkových podstat trestného činu usmrcení novorozence matkou v uvedených obdobích. Ze srovnání vyplývá, že za matky vražednice byly vždy považovány ženy, které usmrtily vlastního potomka během porodu či po něm a současně tak učinily z důvodů špatného psychického rozpoložení způsobeného vypětím z rození potomka. Vzhledem k tomu, že na počátku sledovaného období byl zrušen trest smrti, tak se trestem pro tyto krkavčí matky stalo uvěznění.

Stěžejní pro diplomovou práci je pojetí vraždy novorozence matkou jako činu privilegovaného oproti trestnému činu vraždy, jež zmírňuje trestní postih pachatelky. Taková úleva však předpokládá současné splnění dvou znaků. Prvním je spáchání trestného činu novopečenou matkou během anebo v krátké době po porodu. Za druhé se matka v tomto období musí nalézat ve zvláštním psychickém rozpoložení zvaném *rozrušení způsobené porodem*. Splnění obou faktorů posuzuje pro potřeby trestního řízení znalec z oboru porodnictví.

Abstract

This thesis deals with the analysis of the criminal legislations concerning an act of a newborn being killed by his mother. The analysis is applied to the area of nowadays Czech Republic during the enlightened absolutism period, during the centuries preceding the Monarchy collapse, during the period of the Czechoslovakia state up to nowadays. The thesis is chronologically divided according to individual legislations written in a specific period. The historiographical method was used in order to clarify the social background of the topic. It shows the attitude of the surroundings towards a mother who got pregnant out of marriage, on her illegitimate offspring and the potential infanticide actions. The thesis is oriented on the subject matter of killing the newborn by his mother in the mentioned time periods. The comparison shows that a mother murderess was considered a woman who killed her offspring during or after the childbirth which could have been caused also because of a bad mental state after a childbirth. The punishment for the raven mothers was imprisonment. This was because of the fact that at the beginning of the reported period a death penalty was abolished.

A crucial point of the thesis is capturing a newborn killing by his mother as an act privileged to the criminal act of homicide. This mitigates the criminal penalty of the offender. The mitigation, however, assumes fulfilling of two facts. Firstly, it is committing a crime by a new mother during or afterwards the childbirth. Secondly, mother must be in a mental disbalance called distress caused by childbirth when committing this crime. It is decided by an obstetric specialist whether both factors are fulfilled.

Seznam klíčových slov

infanticidium – Kindsmord – dítkovraždy – novorozenec – nemanželský potomek – Constitutio Criminalis Theresiana – osvícenství – matka vražednice – krkavčí matka – hanba – porodnice – porodní bába – sociální kontrola – utajený porod – smilstvo – vyhnání plodu – opuštění dítěte – privilegovaná skutková podstata – rozrušení způsobené porodem – při porodu nebo bezprostředně po něm – poporodní deprese

Key terms

infanticide – Kindsmord – newborn homicide - newborn – illegitimate offspring – Constitutio Criminalis Theresiana – the Enlightenment – mother murderess – raven mother – shame – maternity hospital – midwife – social control – concealed childbirth – fornication – the expulsion of the fetus – child abandonment – privileged subject matter – distress caused by childbirth – during the childbirth or immediately afterwards – postpartum depression